

193117

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Diplomová práce

URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

2006

Vedoucí práce: Doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Vypracovala: Alena Novotná
Toruňská 330, Praha 8
18100

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny zdroje, ze kterých jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D.

Alena Novotná

Obsah

Úvod	3
1. Právní úprava určování rodičovství	4
1.1 Základní právní předpisy, které se vztahují k určování rodičovství.....	4
1.2 Východiska naší právní úpravy.....	5
2. Určení mateřství	6
3. Určení otcovství	10
3.1 Prvá domněnka otcovství.....	11
3.1.1 Domněnka otcovství pozdějšího manžela matky.....	12
3.1.2 Den zániku manželství.....	13
3.2 Druhá domněnka otcovství – souhlasné prohlášení rodičů	14
3.2.1 Orgány oprávněné k přijetí prohlášení.....	16
3.2.2 Řízení o uznání otcovství souhlasným prohlášením rodičů.....	16
3.2.3 Určení otcovství k nasciturovi	18
3.2.4 Konkurence s první paternitní domněnkou.....	18
3.2.5 Náležitosti paternitního prohlášení	19
3.2.6 Vady paternitního prohlášení (a jejich důsledky)	19
3.2.7 Uznání otcovství	21
3.2.8 Způsobilost k paternitnímu prohlášení.....	22
3.2.8.1 Nezletilí	23
3.3 Třetí domněnka otcovství - určení otcovství soudem.....	27
3.3.1 Skutkový základ třetí domněnky.....	29
3.3.2 Paternitní řízení	29
3.3.2.1 Dokazování – znalecké posudky	32
3.3.2.1.1 Metody určování genetické příbuznosti osob.....	32
3.3.2.1.1.1 Dědičně biologická zkouška.....	33
3.3.2.1.1.2 Genetická analýza.....	34
3.3.2.1.2 Zkušenosti s analýzou DNA.....	37
3.3.2.2 Postup dokazování.....	39
3.3.2.3 Účastníci v průběhu řízení.....	41
3.3.2.3.1 Smrt navrhovatele.....	42

3.3.3 Třetí paternitní domněnka pro případ umělého oplodnění.....	43
3.4 Popírání otcovství	45
3.4.1 Účastníci řízení	46
3.4.2 Popěrná lhůta.....	47
3.4.3 Lhůta stanovená otci	47
3.4.4 Lhůta stanovená opatrovníkovi.....	48
3.4.5 Lhůta stanovená matce.....	48
3.4.6 Lhůta stanovená dřívějšímu manželu matky.....	49
3.4.7 Popření otcovství manžela matky	50
3.4.8 Popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů.....	52
3.4.9 Popěrné právo nejvyššího státního zástupce	54
3.4.9.1 Zájem dítěte	55
3.4.9.2 Řízení zahájené na návrh nejvyššího státního zástupce	57
3.4.9.3 Popěrné právo nejvyššího státního zástupce před uplynutím lhůty stanovené k popření otcovství rodičům.....	57
3.5 Určení otcovství mimo systém paternitních domněnek.....	59
Závěr	61
Literatura	63

Úvod

Zmíní-li se téma určování otcovství, vybaví se nám nejspíš případy soudních řízení, kdy se otec k dítěti nehlásí a mnohdy není ani jisté kdo je zplodil. Otcovství však, je-li to možné, musí být nějakým způsobem určeno ke každému dítěti, které se narodí. Nebude k tomu však zpravidla docházet v soudním řízení, ale ve většině případů automatickým uplatněním domněnky otcovství manžela matky, eventuálně souhlasným prohlášením nesezdaných rodičů před matričním úřadem nebo před soudem.

Vztah k rodiči, je pro dítě snad nejdůležitějším vztahem, a to nejen v oblasti práva, je tedy nepochybně v jeho zájmu, aby byl určen rychle a pokud možno spolehlivě, tak aby byl stabilní. Tento vztah je totiž také výrazem osobní identity dítěte a určuje jeho status. Jak uvádí Úmluva o právech dítěte ve svém čl. 7, dítě má právo znát své rodiče a právo na jejich péči, pokud je to možné. V každém případě je však nutno dítěti přiznat právo na určení osobního statusu, a tedy i na to, aby bylo určeno, kdo jsou jeho rodiče. Kdo je otcem dítěte může být z biologického hlediska sporné, právní otcovství je však třeba jasně určit.

Téma diplomové práce zní „Určování otcovství“, domnívám se však, že je třeba pojednat tuto problematiku v širších souvislostech, tedy jako určování a popírání rodičovství. Určení mateřství s danou problematikou neoddělitelně souvisí, protože otcovství jakožto vztah k dítěti vychází ze vztahu k jeho matce. Určení otcovství předpokládá, že je určena matka dítěte, což odráží i principy na nichž je určování otcovství založeno. Zatímco matka je určena jednoduše na základě skutečnosti, že porodila, což je většinou zřejmé a snadno prokazatelné, určení otcovství bude složitější. Pro určení kdo je otcem dítěte, pak zákon stanoví tři tzv. paternitní domněnky. Právní vztah rodiče k dítěti může být založen také osvojením, takovými případy se však tato práce zabývat nebude.

Po úvodní kapitole týkající se základů právní úpravy bude pojednáno o určování mateřství a v jednotlivých kapitolách se potom dále budu zabývat postupně první a

druhou domněnkou otcovství, třetí domněnkou a jejím určováním a vyvracením v paternitním řízením a následně popíráním otcovství. Poslední kapitola se pak věnuje případům, kdy podle paternitních domněnek nelze otcovství k dítěti určit.

Účelem této práce tedy je pohlédnout kritickým okem na současnou úpravu institutu určování otcovství a zhodnotit, jak reflektuje vývoj společnosti a zda tak jak je nastavena odpovídá současným společenským potřebám.

1. Právní úprava určování rodičovství

Úprava určování rodičovství, jakožto založení vztahu rodiče k dítěti spadá do oblasti práva rodinného, které je odvětvím práva soukromého. Jedná se o záležitost statusovou, jejíž úprava má kogentní charakter a subjekty se tedy od ní nemohou odchýlit. Určení statusu má pak významné následky i v právu veřejném. Dané problematiky se tedy dotýkají i předpisy z oblasti práva veřejného.

Stanovit závazná pravidla určující kdo je matkou a kdo otcem dítěte je základní legislativní povinností. Zákon o rodině obsahuje tato pravidla v části druhé hlavě třetí, kde upravuje vznik právního vztahu matky a dítěte v § 50a a vztahu otce a dítěte v §§ 51 až 62a. A to tak, že právní vztah mezi dítětem a matkou vzniká na základě jednoduché právní skutečnosti, kterou je narození dítěte, zatímco právní vztah dítěte k otci vzniká na základě právní skutečnosti složené, kde k narození dítěte přistupuje ještě další právní skutečnost a tou je uplatnění jedné ze tří zákonných domněnek otcovství.

1.1 Základní právní předpisy, které se vztahují k určování rodičovství

Na úrovni ústavních zákonů *Listina základních práv a svobod* (úst. zák. 23/1991 Sb.), z níž je zde relevantní zejména čl. 32 odst. 1: „*Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.*“ Odst. 3: „*Děti narozené v manželství a mimo ně mají stejné práva.* A odst. 4 „*Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva*

rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“

Z mezinárodních smluv, které jsou ve smyslu čl. 10 Ústavy součástí právního pořádku ČR se týkají dané problematiky zejména: *Úmluva o právech dítěte* (sdělení č. 104/1991 Sb.), *Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství* (sdělení č. 47/2001 Sb. m. s.), *Evropská úmluva o výkonu práv dětí* (sdělení č. 54/2001 Sb. m. s.) a *Evropská úmluva o osvojení dětí* (sdělení č. 132/2000 Sb. m. s.).

Základním právním předpisem upravující problematiku určování otcovství je *zákon o rodině* (č. 94/1963 Sb.), s ohledem na § 104 ZoR se subsidiárně uplatní *občanský zákoník* (č. 40/1964). Tuto právní úpravu pak doplňuje v oblasti procesních předpisů *občanský soudní řád* (č. 99/1963 Sb.) a v oblasti práva veřejného *zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů* (č. 301/2000 Sb.) a *zákon o péči o zdraví lidu* (č. 20/1966 Sb.).

1.2 Východiska naší právní úpravy

Evropské právo v oblasti určení otcovství tradičně vycházelo z práva římského a práva kanonického. Postupně se vyvinuly dva odlišné systémy. Konzervativní systém založený na francouzském Code Civile, který zakazoval pátrat po otci nemanželského dítěte a přiznával omezené dědické právo pouze těm nemanželským dětem, které jejich otec dobrovolně uznal a systém rakouského obecného zákoníku občanského (ABGB) vycházející z toho, že matka je vždy jistá a každé dítě má nárok na určení svého zploditele.¹ Z posledně jmenovaného vychází také naše současná úprava založená na paternitních domněnkách.

---

¹ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva, str. 73, 74

2. Určení mateřství

Vědomí o tom, kdo je matka dítěte je základním předpokladem k tomu, aby mohlo být k dítěti určeno otcovství. Konstrukce všech zákonných domněnek otcovství totiž vychází z toho, že je matka známa. Za otce se pak považuje muž, který s touto ženou uzavřel manželství, spolu s ní učinil před příslušným orgánem prohlášení, že je otcem dítěte, souložil s matkou dítěte v době rozhodné pro početí nebo dal souhlas k umělému oplodnění.

Mateřství nebylo po dlouhou dobu v našem právním řádu vůbec definováno. Tradičně se vycházelo ze staré římskoprávní zásady „*Mater semper certa est, pater incertus*“. Rozvoj lékařské vědy, zejména rozšiřování možností asistované reprodukce, s sebou však přinesl otázku, kdo je matkou dítěte v případě že žena porodí dítě, které bylo počato umělým oplodněním genetického materiálu darovaného jinou ženou, a tak si vyžádal zákonnou úpravu dané problematiky.

Novelou č. 91/1998 Sb. bylo do zákona o rodině vloženo nové ustanovení § 50a, který stanoví, že „ **matkou dítěte je žena, která dítě porodila.** “ Současně se změnil i název části druhé hlavy třetí zákona o rodině z „určování otcovství“ na „určování rodičovství“. Toto jediné stručné ustanovení však řeší otázku sporného mateřství jen pro případ asistované reprodukce, a to jasně ve prospěch ženy, která dítě porodila. Není zde tedy dána možnost tzv. surogačního mateřství, kdy žena, která dítě porodí je jen jakási „hostitelka“, která dítě odnosi pro „objednatele“ namísto genetické matky. Podle zákona o rodině bude matkou žena, která dítě porodila, jedná se o kogentní normu a změnu statusových poměrů dítěte by bylo možno provést pouze osvojením, za splnění všech zákonných podmínek. Jakákoli předchozí smlouva mezi „náhradní matkou“ a objednateli by byla zřejmě neplatná pro rozpor s § 3 nebo § 39 OZ.

Ke spornému mateřství však může dojít i v jiných případech, které zákon o rodině neřeší. Například jde-li o dítě nalezené, které nemá v matrice zapsány rodiče, nebo pokud dítě v matrice rodiče (alespoň matku) zapsané má, ale jiná žena tvrdí, že je jeho matkou, eventuálně kdy matka, např. v případě záměny totožnosti, své mateřství popírá. Ať už by se jednalo o to mateřství k určitému dítěti určit nebo popřít, řešení nabízí ustanovení § 80 písm. a) OSŘ, které dává možnost podat tzv. statusovou žalobu

na určení osobního stavu. Podání takové žaloby není limitováno žádnou lhůtou a žalobcem by zde zřejmě mohlo být i dítě.

Pokud by mělo dítě v matrice zapsané oba rodiče nebylo by možné popřít mateřství a určit jako matku jinou ženu, bez předchozího popření otcovství. Výjimkou by byl případ, kdy by otcem byl i podle tvrzení údajné matky tentýž muž. Rodičovství totiž není jen vztahem k dítěti, ale vychází i ze vztahu k druhému rodiči,² na což ukazuje i způsob formulace domněnek otcovství.

Zákon č. 301/2000, o matrikách stanoví kdo má povinnost oznámit matričnímu úřadu narození dítěte (§ 15), jaké informace se do knihy narození zapíše (§ 14) a jaké dokumenty je k zápisu třeba předložit (§ 16). Pokud jde o dítě nalezené, stanoví v § 17, že *„zápis dítěte nezjištěné totožnosti se do knihy narození provede podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte. Výsledek šetření i zprávu lékaře předává matričnímu úřadu orgán policie, který šetření prováděl.“* Dle § 10 provede zápis matriční úřad, v jehož správním obvodu byla narozená osoba nalezena. Pokud by se k nalezenému dítěti přihlásilo více „matek“, musel by o mateřství rozhodnout soud na základě žaloby o určení zda tu právní vztah je či není podle § 80 pís. c) OSŘ. Až teprve po zapsání matky do matriky by mohlo dojít k zapsání otce na základě některé z domněnek otcovství.³

Zákon 422/2004, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů zavedl do našeho právního řádu tzv. porod s utajením totožnosti matky.

Jak tedy stanoví nově doplněný odstavec 20 v § 67b zákona č. 20/1966 o péči o zdraví lidu: *„Žena s trvalým pobytem na území České republiky, která porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželů svědčí domněnka otcovství (§ 51 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině), má právo na zvláštní ochranu svých osobních údajů. Zdravotnické zařízení je v takovém případě povinno vést zdravotnickou dokumentaci v rozsahu péče související s*

² Hrušáková, ZOR. Komentář str. 216

³ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, str. 142

těhotenstvím a porodem, jejíž součástí jsou osobní údaje této ženy nezbytné ke zjištění anamnézy a údaje uvedené v § 67b odst. 2 písm. b). Jméno a příjmení ženy je vedeno odděleně od zdravotnické dokumentace spolu s písemnou žádostí podle věty první, datem narození a datem porodu. Po skončení hospitalizace se zdravotnická dokumentace o tyto údaje doplní a zapečetí. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu. Lékaři a příslušníci zdravotnického personálu, kteří v rámci výkonu lékařské péče přišli do styku s osobními údaji ženy podle věty první, jsou povinni o nich zachovávat mlčenlivost. Ustanovení § 67b odst. 10 a 11 se nepoužijí."

Přestože zde byl zákonodárce veden dobrým úmyslem vytvořit podmínky pro snížení počtu potratů, zamezení vraždám novorozenců a případům opuštění dítěte a jistě i snahou umožnit co nejsnazší osvojení dětí, k nimž se matky nechtějí hlásit, tato nová úprava má mnohé nedostatky. Předně narušuje naši koncepci statusových práv, kde mateřství je dáno už pouhým faktem porodu dítěte a nezávisí na uznání mateřství rodičkou, jako tomu je u některých zahraničních úprav vycházejících z francouzského Code Civile. Umožnění porodů s utajením totožnosti matky bylo provedeno novelizací veřejnoprávních předpisů bez domyšlení právních následků a aniž byl novelizován zákon o rodině. Přes utajení totožnosti matka zůstává právně matkou, nositelkou rodičovské zodpovědnosti i zákonnou zástupkyní dítěte, což s sebou nese další komplikace. Dle § 14 zák. 301/2000 Sb., o matrikách bude dítě zapsáno do matriky bez údajů o matce, ale vzhledem k tomu, že matku má, mělo by být zapsáno pod jejím příjmením. Právní úprava nepočítá s případem, kdy je matka nezletilá, a co se týče zapečetěné zdravotnické dokumentace, není zřejmé, který soud by byl příslušný k jejímu otevření ani z jakých důvodů by tak mohl učinit. Jak uvádějí ve své stati M. Hrušáková a Z. Králíčková, zákonodárce zde vytvořil „*jakýsi podivný právní institut umělého nalezence, který je v rozporu s právním pořádkem České republiky.*“⁴

Nová úprava není v souladu s čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, jenž, krom jiného, zaručuje dítěti právo na jméno a pokud je to možné právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Rovněž tak porušuje čl. 32 odst. 3 Listiny, který dává stejná práva dětem narozeným v manželství i mimo ně. Vdaná matka, jejímuž manželu svědčí domněnka otcovství, nemůže požádat o utajení své osoby v souvislosti s porodem. Dítě narozené

v manželství tedy bude znát oba rodiče. Dítě jehož matka požádala o utajení totožnosti, pak právně matku má, i když její totožnost je utajená, zatímco s otcem se zde vůbec nepočítá. Uznat otcovství na základě druhé domněnky stanovené § 52 odst. 3 ZoR, k dítěti matky jejíž totožnost je utajována, zřejmě nelze. Určení otcovství by bylo možné jen na základě třetí paternitní domněnky v řízení před soudem.⁵ Zákon o matrikách v § 17 odst. 1, ohledně zápisu narození dítěte, jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, s určením otcovství nepočítá, když uvádí, že zápis se provede podle zprávy zdravotnického zařízení, přičemž údaje o matce se nezapisují. § 16 odst. 3 pak požaduje k zápisu do knihy narození dítěte narozeného mimo manželství, k němuž bylo určeno otcovství, mimo jiné rodný list matky a otce. Tomu by bylo bez odhalení totožnosti matky těžko vyhovět.

Podobné problémy přináší i zřizování tzv. baby-schránek, které mají umožnit matkám v tísní anonymně odložit narozené dítě. I v takovém případě pak dítě právně matku má, jen je její totožnost neznámá.⁶

V zájmu dítěte je znát vlastní identitu a tedy i své rodiče. Proto také Úmluva o právech dítěte ve svém čl. 7 stanoví, že pokud je to možné, má dítě právo znát své rodiče a právo na jejich péči. V případech, kdy si matka přeje zůstat anonymní, je pak toto právo dítěte poměřováno s právem matky na soukromí. Domnívám se však, že se lze ztotožnit se závěrem, který uvádí ve svém článku M. Zuklínová, a sice, že: „V zájmu matky může být utajit svou vlastní totožnost, event. i totožnost dítěte před veřejností (svou rodinou), a toto právo jí lze přiznat, nelze jí však přiznat právo utajit svou vlastní totožnost před dítětem.“⁷

---

⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy č. 2/2000, str. 56

⁵ Tamtéž.

⁶ více k dané problematice: Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. byby-schránek. Právní rozhledy č. 7/2005 str. 250 - 253

⁷ Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. byby-schránek. Právní rozhledy č. 7/2005 str. 253

3. Určení otcovství

V souladu s obecnou zkušeností zákonodárce vychází z toho, že skutečnost zplození dítěte určitým mužem je třeba předpokládat tehdy, nastanou-li zákonem předpokládané jiné skutečnosti tj. právní domněnky otcovství. Určování otcovství v našem rodinném právu je tedy založeno na systému tří vyvratitelných právních domněnek (stanovených v §§ 51 až 54 ZoR), které se vždy uplatní v zákonem stanoveném pořadí. Skutkový základ těchto domněnek je buď dán objektivně nebo je vytvořen volnými projevy, jeho existencí se zabývá příslušný státní orgán v závislosti na tom o kterou domněnku jde.⁸

Ucelený systém tří paternitních domněnek lze rozdělit do dvou podskupin. Na jedné straně stojí prvá domněnka, která řeší otázku otcovství k dětem pocházejícím z manželství, tak, aby jako otec dítěte před zákonem vystupoval manžel matky dítěte. Druhé dvě domněnky řeší otázku otcovství k dětem narozeným mimo manželství, a to tak, aby jako otec vystupoval ten od koho dítě pochází. Druhá, případně třetí domněnka se tedy uplatní pokud jde o matku neprovdanou, nebo pokud je otcovství manžela matky úspěšně popřeno.

Společným pojítkem těchto tří domněnek je, že se dítě rodí ženě se kterou v době rozhodné pro početí souložil určitý muž. Jde-li o ženu provdanou předpokládá se že tímto mužem je její manžel. Ve všech případech se tedy počítá s tím, že mezi dítětem a jeho zákonným otcem by měl být biologický vztah.⁹ Pochopitelně s výjimkou případů, kdy bylo dítě počato umělým oplodněním, zde je pak pro určení otcovství rozhodující, kdo dal k takovému oplodnění souhlas.

Uplatněním některé z právních domněnek otcovství je založen právní vztah mezi otcem a dítětem, se všemi následky, které s tímto právem spojuje. Jedním z nejdůležitějších důsledků je jistě rodičovská zodpovědnost otce vůči dítěti, jak ji stanoví § 31 a násl. ZoR.

---

⁸ M. Knappová, J. Švestka a kol.: Občanské právo hmotné sv. III., 3. akt. a doplněné vydání, ASPI 2002, str. 77

⁹ Haderka, J.: K některým aspektům první domněnky otcovství. Bulletin advokacie, duben – červen 1982

3.1 Prvá domněnka otcovství

Na prvním místě v systému domněnek otcovství je uvedena právní domněnka otcovství manžela matky, která se také uplatňuje nejčastěji. V duchu již dvaapůl tisíce let staré římskoprávní zásady: „pater vero is est, quem nuptiae demonstrant“ zákon o rodině v § 51 odst. 1 uvádí:

„Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky.“

Mohla by vyvstat otázka co se rozumí „narozením dítěte“. Odpověď lze nalézt v § 2 vyhlášky č. 11/1988 Sb., o hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky, podle kterého *„se narozením živého dítěte rozumí jeho úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže dítě projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost a) 500g a vyšší anebo b) nižší než 500g, přežije-li 24 hodin po porodu. Známkami života se rozumějí dech nebo akce srdeční nebo pulsace pupečnicku nebo aktivní pohyb svalstva, i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta nebyla porozena.“* Doba narození dítěte se bude prokazovat zpravidla porodpisem.

Zákon o rodině nemá obecné ustanovení o počítání času při běhu lhůt, vzhledem k § 104 ZoR, by se zde tedy měla uplatnit příslušná ustanovení občanského zákoníku tj. § 122 OZ. V daném případě bude relevantní § 122 odst. 1 OZ, který stanoví, že *„lhůta určená podle dní počíná dnem, který následuje po události, jež je rozhodující pro její počátek...“*. Z povahy věci naopak plyne, že se zde neuplatní § 122 odst. 3 OZ, vzhledem k tomu, že se tu jedná o vymezení lhůty, ve které má narození dítěte určité právní účinky, bylo by jistě absurdní posouvat její konec v případě, že nepadne na pracovní den. Při počítání lhůty, ve které je možno otcovství popřít, se však dané ustanovení bude aplikovat, neboť v takovém případě půjde o to zda byla nejpozději v poslední den lhůty doručena žaloba soudu.

Předpoklad, že právní a biologické otcovství jsou v případě domněnky otcovství manžela v souladu vychází ze samotného charakteru a účelu manželství jak jej stanoví i zákon o rodině v §1 odst. 2: *„Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná*

výchova dětí“ a v §18, který mezi jiným ukládá manželům povinnost společného žití a vzájemné věrnosti.

Samozřejmě mohou nastat případy, kdy manžel matky nebude biologickým otcem dítěte, ale jak uvádí J. Haderka, princip materiální pravdy zde musí ustoupit zájmu ochrany a zachování společenské autority rodiny založené manželstvím. V zájmu řádného fungování rodiny je nepřípustné zasahovat do jejího práva na soukromí¹⁰ tím, že by bylo úředně zkoumáno zda dítě narozené v manželství pochází od manžela matky.¹¹

Domněnka otcovství manžela matky se tedy uplatní automaticky. A to bez ohledu na to zda bylo dítě počato až po uzavření manželství nebo již předtím, naopak je zde favorizován manželský původ, a to tak, že zákon počítá s touto domněnkou i pro případ, kdy se dítě narodilo do lhůty tří set dnů po skončení manželství, a tedy ještě mohlo být v manželství zplozeno. Tato domněnka se uplatní i v případě, že by šlo o manželství neplatné (§17 Zor), nikoli však jde-li o manželství neexistující, tj. matrimonium non existens (§17a) tuto domněnku nezakládá.¹² Narodí-li se tedy dítě za trvání manželství nebo do uplynutí třístého dne po zániku manželství je do matriky jako otec dítěte bez dalšího zapsán manžel matky.

Jedná se nicméně o domněnku vyvratitelnou tj. připouštějící podání důkazu opaku, kterým je možno ji vyvrátit v řízení o popření otcovství. Na základě pravomocného rozhodnutí soudu bude pak manžel matky, který byl do té doby v matrice zapsán jako otec, vymazán. Potom se k dítěti může uplatnit domněnka svědčící bývalému manželovi matky, nebo některá z dalších dvou domněnek.

3.1.1 Domněnka otcovství pozdějšího manžela matky

Narodí-li se dítě ženě znovu provdané považuje se za otce manžel pozdější, a to, jak stanoví §51 odst. 2, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.

¹⁰ Právo na respektování soukromého a rodinného života garantuje Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 8.

¹¹ Haderka, J.: K některým aspektům prvé domněnky otcovství. BA 82.

¹² Haderka, J.: K některým aspektům prvé domněnky otcovství. BA 82, S 97

Toto ustanovení je potřebné vzhledem k tomu, že naše právo již nezná čekací dobu před vstupem do nového manželství a v zájmu zachování soukromí ani nezjišťuje zda je žena do nového manželství vstupující těhotná. Zákon tedy s ohledem na ochranu klidu manželského soužití řeší potenciální konkurenci ve prospěch domněnky svědčící pozdějšímu manželu matky.¹³

Zákon o rodině výslovně neřeší případ kdy by se dítě narodilo v bigamickém manželství. Nicméně bigamické manželství, ačkoli trpí vadou, je manželství platné, i když může být za neplatné kdykoli prohlášeno. Navíc, vezmeme-li v úvahu, jak je výše uvedeno, že domněnku otcovství zakládá i manželství neplatné, a že zřejmým cílem zákona je, aby byl otcem po právní stránce manžel matky, který dítě pravděpodobně zplodil a spolu s matkou je v rodině vychovává, měl by být do matriky zapsán jako otec pozdější manžel matky. Sporným se může jevit fakt zda k tomu dojde na základě analogie¹⁴ a nebo přímou aplikací § 51 odst. 2, což ale z praktického hlediska není rozhodující. Ze znění tohoto ustanovení by se dalo dovodit, že zákonodárce zde zřejmě nepočítal s tím, že by se dítě narodilo ještě za trvání původního manželství, přesto se jeví dané ustanovení i na tento případ přímo aplikovatelné.

3.1.2 Den zániku manželství

Pokud manželství zaniklo rozvodem, je dnem zániku manželství den nabytí právní moci rozsudku o rozvodu. Stejně tak bude den právní moci rozhodnutí určující i v případě prohlášení manželství za neplatné. Zaniklo-li smrtí manžela, je dnem zániku manželství den smrti uvedený v úmrtním listě. Oproti tomu v případě, že zaniklo prohlášením jednoho manžela za mrtvého, manželství sice zaniká dnem kdy rozhodnutí o tom nabude právní moci (§22 odst. 1), ale dle §51 odst. 3 *při počítání času, který je rozhodující pro určení otcovství, se má za to, že manželství toho, jenž byl prohlášen za mrtvého, zaniklo dnem, který byl v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého určen jako den smrti.*

V případě prohlášení manžela matky za mrtvého může také dojít k tomu, že následně bude rozhodnutí o prohlášení za mrtvého zrušeno (dle §199 o. s. ř.) na základě

¹³ Haderka, J.: K některým aspektům prvé domněnky otcovství BA s. 98

¹⁴ Jak uvádí Hrušková, Králíčková s. 146, v poznámce pod čarou

zjištění, že dotyčný ve skutečnosti žije nebo žil v době od které neuplynula doba přiměřená k tomu, aby mohl být za mrtvého prohlášen.

- Uzavřela-li mezitím žena manželství jiné, domněnka otcovství bude dle §51 odst. 2 ZoR svědčit novému manželu.
- Jestliže však pozdější manželství neuzavřela a nebo se dítě narodilo před jeho uzavřením, pak platí domněnka otcovství dřívějšího manžela matky s výjimkou případů kdy byla již platně založena jiná domněnka otcovství (vyjdeme-li z toho že aplikace nulity §§ 37, 39 OZ je zde vyloučena).

Obdobná situace nastane následnou opravou data dle §199 odst. 2 o. s. ř. v případě zjištění, že ten kdo byl prohlášen za mrtvého zemřel jiného dne než je uveden v rozhodnutí Domněnka otcovství dřívějšího manžela se zde však pochopitelně uplatní pouze pokud se dítě narodilo před uplynutím tří sta dnů od výsledně stanoveného data smrti.¹⁵

3.2 Druhá domněnka otcovství – souhlasné prohlášení rodičů

Druhou domněnkou lze otcovství určit pokud se neuplatnila domněnka první, nebo manžel matky otcovství úspěšně popřel. Jedná se tedy o případy, kdy se dítě narodí ženě neprovdané, případně se narodí více než 300 dnů po zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné anebo kdy bylo otcovství k dítěti pravomocně popřeno.

Druhou domněnku zakládají souhlasná prohlášení otce a matky před příslušným úřadem, že konkrétní dítě je dítětem společným. Jak stanoví § 52 odst. 1 ZoR:

Za otce se jinak považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem.

Jedná se o dva obsahově shodné jednostranné právní úkony, pro které zákon předepisuje ústní formu. Tyto úkony musí být učiněny osobně avšak nemusí být

provedeny současně. Jak uvádí stanovisko NS: „*Otcovství k dítěti je určeno podle ustanovení § 52 odst. 1, 2 zák. o rod. souhlasným prohlášením rodičů před soudem, jakmile k prohlášení jednoho z rodičů přistoupí stejné prohlášení druhého rodiče, kterým je označen za otce tentýž muž. Pokud takové prohlášení matky je uvedeno v protokolu sepsaném u soudu v den, který předcházet dni, kdy shodné prohlášení učinil do protokolu u soudu matkou označený muž, není třeba k určení otcovství dalšího souhlasného prohlášení matky.*“¹⁶ Fakt, že matka podala žalobu právě proti žalovanému muži považuje soudní praxe za souhlas a další prohlášení se již od matky nevyžaduje.¹⁷ Zákon nestanoví žádnou maximální lhůtu, do kdy musí být takový projev učiněn nebo která může mezi jednotlivými projevy uběhnout, společné dítě už v té době tedy může být i zletilé.¹⁸

I zde se vychází z předpokladu, že souhlasné prohlášením o otcovství k dítěti bude činit jeho biologický otec, nebo alespoň ten, kdo by jím mohl být. Orgán přijímající prohlášení nebude zjišťovat zda se jedná o biologického otce dítěte, neměl by však zřejmě prohlášení přijmout, pokud je zjevné, že muž činící prohlášení skutečným otcem být nemůže např. z důvodu nedostatečného věku. Souhlasné prohlášení rozhodně nemá nahrazovat institut osvojení. Dnes je třeba vzít v úvahu i fakt že např. v případě dítěte počatého umělým oplodněním za užití genetického materiálu neznámého dárce, muž činící prohlášení jistě biologickým otcem nebude, zřejmě by však mělo jít o partnera matky, který dal k oplodnění souhlas. Otázkou je zda by se zde mohl uplatnit § 39 OZ ve spojení s § 104 ZoR, tedy zda by bylo možné dovolat se neplatnosti paternitního prohlášení v případě, že obchází zákon nebo je v rozporu s dobrými mravy. Takový případ by mohl nastat např. pokud by matka spolu s cizím mužem učinili souhlasné prohlášení o jeho otcovství k dítěti, za tím účelem, aby dítě mohla následně osvojit manželka tohoto muže a biologický otec dítěte tomu nemohl bránit. J. Haderka však dovozuje, že domoci se neplatnosti podle § 39 OZ nelze: „*Kdyby měla být dopuštěna aplikace § 39 OZ, pak by také byl zcela přiveden vniveč princip stability ve statusových věcech, který prostupuje celou třetí hlavu druhé části ZR.*“¹⁹

¹⁵ Haderka, J. BA duben - červen 82 s. 102

¹⁶ Stanovisko občanskoprávního kolegia NS ČSR č. 32/1983 Sb.r ci. ze dne 9. června 1983, sp. zn. Cpj 139/83, viz. také zpráva občanskoprávního kolegia NS ČSR, Cpj 41/79, Rc 20/1980

¹⁷ Rc 20/1980

¹⁸ Radvanová, Zuklínová: Kurz občanského práva, s.79

¹⁹ Haderka, J. : Význam biologického původu pro platnost určení otcovství dle §§ 52, 53 ZR. Bulletin advokacie, říjen - prosinec 1981, str.46.

Jedinou možností nápravy by pak v takových případech zůstala žaloba nejvyššího státního zástupce dle § 62, případně § 62a ZoR.

3.2.1 Orgány oprávněné k přijetí prohlášení

Prohlášení o otcovství může být učiněno před **matričními úřady**. Tyto jsou vymezeny § 1 odst. 1 a 2 vyhlášky ministerstva vnitra č. 207/2001, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, jejich seznam je uveden v příloze č. 1 vyhlášky. Místo dřívějších národních výborů vedou dnes matriku obecní úřady (příp. městské úřady, magistráty, úřady městských částí atd.), kde prohlášení přijímá matrikář úřadu, který vede matriku narození. Prohlášení nezletilého rodiče však nemůže být učiněno před matričním úřadem nýbrž musí být učiněno vždy před soudem (§ 52 odst. 2 ZoR).²⁰

Paternitní prohlášení přijme také jakýkoli **soud** bez ohledu na místní příslušnost. Může být učiněno v řízení o určení otcovství i mimo něj. Dojde-li k prohlášení v průběhu řízení o určení otcovství (ať už před procesním či jiným soudem nebo na matričním úřadě) soud podle § 108 OSŘ řízení o učení otcovství zastaví a rozhodne jen o výchově a výživě dle § 113 OSŘ (v případě že rodiče nežijí spolu). Pokud k prohlášení dojde před odvolacím soudem, soud zastaví řízení a zároveň zruší rozhodnutí soudu prvního stupně. Dle stanoviska NS č. 32/1983 „*V odůvodnění usnesení, jímž soud zastavuje řízení o určení otcovství podle ustanovení § 108 o. s. ř., uvede soud, kterým dnem došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů se zřetelem k obsahu obou prohlášení rodičů. Tento den se uvede i v oznámení národnímu výboru, který vede matriku (knihu narození), v níž je dítě zapsáno.*“²¹

3.2.2 Řízení o uznání otcovství souhlasným prohlášením rodičů

Řízení o uznání otcovství souhlasným prohlášením rodičů je jedním z institutů, které přispívají k naplnění *práva dítěte znát své rodiče a práva na jejich péči*, jak je garantováno čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.²² Řízení zahajuje soud, poté co se

²⁰ Holub, komentář s. 143

²¹ Stanovisko občanskoprávního kolegia NS ČSR, č. 32/1983 Sb.r.ci ze dne 9. června 1983, sp. zn. Cpj 139/83

²² Poláková, M.: Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. Právní rozhledy 2/2000

dozví (zejména od matričního orgánu), že se narodilo dítě neprovdané matce a že nedošlo k souhlasnému prohlášení o otcovství. Jak stanoví občanský soudní řád v § 73:

(1) Narodí-li se dítě, u něhož otcovství není určeno zákonnou domněnkou svědčící manželce matky, ani souhlasným prohlášením rodičů před orgánem, který vede matriku, vyslechne předseda senátu toho, koho matka označuje za otce, zda uznává, že je otcem. Příslušným je soud podle § 88 písm. c).

(2) Dojde-li k souhlasnému prohlášení rodičů o otcovství, uvede se to v protokolu a oznámí orgánu, který vede matriku narození, v níž je dítě zapsáno.

(3) Jestliže takto k určení otcovství nedojde a matka v přiměřené době nepodá návrh na určení otcovství, ustanoví předseda senátu dítěti opatrovníka k podání takového návrhu a k tomu, aby dítě v řízení zastupoval.

Věcně příslušným k danému řízení je okresní soud, místně příslušným pak soud stanovený § 88 písm. c), v jehož obvodu má bydliště nezletilé dítě k němuž má být určeno otcovství. Účastníky takového řízení jsou matka a muž, kterého označila za otce svého dítěte. Jejich zastoupení zákonným zástupcem, zmocněncem či opatrovníkem není v tomto řízení přípustné. Dostavení účastníků k soudu lze vynucovat (např. pořádkovou pokutou), matku však nelze takto nutit, aby označila otce dítěte. Neoznačí-li matka otce dítěte nebo uvedený muž své otcovství neuzná, řízení končí a soud o tom rozhodnutí nevydává.²³

Dojde-li k určení otcovství k dítěti souhlasným prohlášením rodičů, soud nevydává meritorní rozhodnutí, ale oznámí to orgánu, který vede matriku. Rodiče by se měli také dohodnout na příjmení dítěte, jak to předpokládá § 38 odst. 2 ZoR a § 19 odst. 2 zák. č. 301/2000 Sb., o matrikách. Dohoda je možná i před narozením dítěte, dochází-li k určení otcovství k dítěti ještě nenarozenému.²⁴

Pokud k určení otcovství společným prohlášením nedojde, je na matce aby podala žalobu o určení otcovství soudem. Jak uvádí komentář k OSŘ: Opatrovník k podání žaloby je pak soudem ustanoven pokud „matka nepochybně nemá zájem na

²³ Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář.I.díl., 5. vyd. (C.H.Beck 2001), str. 205.

²⁴ Hrušáková, ZoR komentář str. 139

podání žaloby, když jí v podání žaloby brání vážné důvody (zejm. dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav) nebo když v přiměřené době (zhruba do 1 roku věku dítěte, a je-li dítě starší, do 3 měsíců od negativního prohlášení jí označeného muže) skutečně žalobu nepodá.²⁵

3.2.3 Určení otcovství k nasciturovi

Dle § 53 ZoR lze souhlasným prohlášením rodičů určit otcovství k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Druhá domněnka tedy jako jediná umožňuje určit otcovství i k nasciturovi, s tím že účinky tohoto prohlášení nastávají okamžikem narození, narodí-li se dítě živé. Pokud by se však následně zjistilo, že prohlášení byla učiněna ještě předtím než matka otěhotněla nemohlo by těmito být otcovství určeno. Tuto skutečnost by pak bylo možno uplatnit určovací žalobou. Sporný případ by mohl nastat, kdyby postupně učinilo prohlášení více mužů, se souhlasem matky nebo za stavu kdy tohoto není třeba a k okamžiku narození dítěte by se sešlo několik konkurenčních prohlášení. V takovém případě nezbyvá než souhlasit s autory komentáře k zákonu o rodině, že „z hlediska zájmu dítěte i zájmu obecného by bylo zřejmě nejsprávnější považovat otcovství v těchto případech za neurčené a ponechat jeho určení soudu.“²⁶

3.2.4 Konkurence s první paternitní domněnkou

Konkurence s první paternitní domněnkou by nastala, pokud by se matka ještě před narozením dítěte, ke kterému bylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů, vdala za jiného muže. Zde by se pak musela uplatnit první domněnka otcovství, tedy otcovství manžela, jak to vyplývá ze zákonného pořadí domněnek i znění § 52 odst. 1: „Za otce se **jinak** považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením...“ Teprve pokud by manžel otcovství k dítěti úspěšně popřel, nastoupilo by otcovství muže určeného společným prohlášením a tento by pak měl právo je popřít ve lhůtě analogicky určené podle § 60.²⁷

²⁵ Občanský soudní řád. Komentář.I.díl., str. 205.

²⁶ Hrušáková, ZoR komentář str.231

²⁷ Hrušáková, ZoR komentář str.231

3.2.5 Náležitosti paternitního prohlášení

Vzhledem k tomu, že zákon o rodině nemá žádná obecná ustanovení o náležitostech právních úkonů, a jak stanoví ZoR §104 *ustanovení občanského zákoníku se použijí tehdy, nestanoví-li tento zákon něco jiného*, budou se i na paternitní prohlášení vztahovat ustanovení občanského zákoníku o náležitostech právních úkonů. Aby tedy bylo takové prohlášení platné, musí být učiněno osobou k němu způsobilou, která projevuje svou vůli svobodně a vážně, přičemž projev sám musí být určitý a srozumitelný (§37 odst.1 OZ). Pokud by prohlášení nespĺňovalo dané náležitosti, jednalo by se dle § 37 odst.1 OZ o úkon absolutně neplatný, který nemůže založit druhou domněnku otcovství.

3.2.6 Vady paternitního prohlášení (a jejich důsledky)

V otázce právních důsledků vad paternitního prohlášení nepanuje shoda. Zákon neváže možnost uplatnit neplatnost na žádné lhůty, tato by tedy mohla být uplatněna i s odstupem řady let. Pokud by pak bylo žalobě vyhověno, deklaratorní rozsudek, kterým by byla neplatnost úkonu vyslovena by působil *ex tunc*. Jednání domnělého otce při výkonu rodičovské odpovědnosti by tudíž potom byla neplatná. S ohledem na to, že jde o statusový úkon a že je zde možnost popření otcovství, přiklání se odborná literatura k názoru, že ustanovení občanského zákoníku o následcích vad právních úkonů se v případě paternitního prohlášení použít nemohou a vady uznávacího projevu lze uplatnit pouze v řízení o popření otcovství.²⁸ Proti tomu stojí názor, že možnost popření otcovství daná § 61 nevyklučuje použití § 37 odst. 1 v části za středníkem a § 39, a tedy že se lze dovolat neplatnosti určení otcovství z důvodu vad paternitního prohlášení nulitní žalobou.²⁹

Institut popření otcovství sleduje, oproti žalobě na určení neplatnosti, jiné cíle, při prokázání jiných skutečností a okruh aktivně legitimovaných osob vymezuje odlišně. V případě popírání otcovství, bude třeba prokázat, že otcovství (již určené souhlasným prohlášením) dotyčného je vyloučeno zatímco v případě nulity jde jen o to zda samo

²⁸ např. Hrušáková, Králíčková: České právo rodinné, s.154, nebo Haderka : Význam biologického původu pro platnost určení otcovství dle §§ 52, 53 ZR. Bulletin advokacie, říjen – prosinec 1981, str.45.

²⁹ Radimský, J., Radvanová, S. a kol. Zákon o rodině. Komentář. Praha: Panorama, 1989, s.197, 227

prohlášení splnilo požadované náležitosti, a zda tedy domněnka byla platně založena. Domoci se nulity by tedy dotyčný mohl bez ohledu na to zda je či není biologickým otcem dítěte.

Prof. Haderka trvá na přípustnosti řízení o neplatnosti určení otcovství souhlasným prohlášením v případě, kdy prohlášení učinil muž k němu nezpůsobilý. Vyjadřuje však pochybnost zda by toto řízení bylo přípustné i z jiných důvodů neplatnosti. K tomu uvádí, že co se týče nulitního řízení z důvodu vad projevu vůle dle § 37 OZ, literatura zaujala záporné stanovisko aniž by vysvětlila proč je třeba § 61 považovat za *lex specialis* a k obcházení zákona dle § 39 OZ se výrazněji nevyjádřila vůbec.³⁰ V pozdějším článku se pak sám k tomuto stanovisku přiklání, když uvádí, že nelze aplikovat § 37 odst.1 OZ v části za středníkem, s ohledem na speciální úpravu v § 61 ZoR.: „*Popěrná žaloba podle tohoto zákonného ustanovení dovoluje uplatnění vad projevů vůle jen v omezeném měřítku. Totiž jen tehdy, když je současně vyloučeno, aby muž, který otcovství uznal, mohl být biologickým otcem dítěte.*“³¹

Domnívám se, že ani při extenzivním výkladu § 61 ZoR nelze přijmout námitku, že by šlo o *lex specialis* vylučující uplatnění obecných ustanovení o neplatnosti právních úkonů. Je třeba rozlišovat mezi možnostmi popření domněnky otcovství, která již někomu svědčí a otázkou zda byla tato domněnka vůbec platně založena. Žaloba na popření otcovství dle § 61 OZ přichází v úvahu jen tam, kde se již uplatňuje domněnka otcovství, která ovšem musela být předtím založena platným právním úkonem tj. paternitním prohlášením. „*Není-li tento právní úkon platný nemůže mít stejné následky jako kdyby platný byl. [...] Skutečnost, že zákon stanoví postup, kterým lze vyvrátit právní domněnku nelze vykládat tak, že neplatnost tohoto úkonu nelze uplatnit a že je pouze možné vyvrátit tuto právní domněnku.*“³²

Na druhou stranu je třeba vzít v úvahu naléhavý zájem na stabilitě rodinněprávních vztahů a možné nežádoucí následky v případě úspěšného uplatnění nulity. Bylo by tedy vhodné tento problém do budoucna v zákoně jasně vyřešit.

³⁰ Haderka: Způsobilost občana k uznání otcovství, Právník 1978 č.4, s.389n.

³¹ Jak např. uvádí J. Haderka : Význam biologického původu pro platnost určení otcovství dle §§ 52, 53 ZR. Bulletin advokacie, říjen – prosinec 1981, str.45.

³² Hrušáková, ZoR komentář, str. 225,226

3.2.7 Uznání otcovství

Jak už bylo uvedeno, určení otcovství na základě druhé domněnky zásadně předpokládá dvě souhlasná prohlášení, a to muže jenž o sobě prohlašuje, že je otcem dítěte a matky dítěte. Výjimku stanoví § 52 odst. 3 ZoR:

„Prohlášení matky není třeba, nemůže-li pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání, nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou.“

Problémy by mohlo činit vymezení situací ve kterých jde o jeden z těchto dvou případů. Vzhledem k závažnosti určení otcovství a s ohledem na to že by mohly v budoucnu vzniknout spory, zda byly v daném případě skutečně podmínky pro užití tohoto ustanovení, je třeba vykládat je spíše restriktivně, a předcházet tak tomu, že se matka bude později domáhat, že k určení otcovství nedošlo.

- Co se týče *neschopnosti posoudit význam svého chování pro duševní chorobu*, bude tomu tak v případech, kdy je matka zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je její způsobilost k právním úkonům v osobní sféře omezena. Problém by mohl nastat, pokud by vyšlo najevo, že faktický stav byl v rozporu s omezením či zbavením matky způsobilosti k právním úkonům stanoveným soudem (tedy pokud by se ukázalo, že zde pro zbavení nebo omezení způsobilosti nebyly podmínky). Co se týče případů omezení způsobilosti z důvodu nadměrného požívání alkoholických nápojů, omamných prostředků či jedů, pokud by zároveň nešlo o duševní poruchu, pro kterou matka nemůže posoudit význam svého jednání, § 52 odst. 3 ZoR by se zde zřejmě uplatnit nemohl.
- O situaci kdy je opatření *matčina prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou* půjde zřejmě zejména bude-li úředně doloženo, že je matka nezvěstná. Určit takto otcovství bude však možné pouze pokud je známo místo pobytu dítěte, nikoli tedy zdržuje-li se s matkou na neznámém místě.³³ Uznání otcovství by však zřejmě nebylo možné v případě, kdy matka požádala o utajení své totožnosti v

³³ Hrušáková, ZoR komentář s. 228 a n.

souvislosti s porodem, nebo pokud matka vůbec není známa. Otcovství takto nemůže být určeno aniž by bylo k dítěti v matrice zapsáno mateřství.³⁴

3.2.8 Způsobilost k paternitnímu prohlášení

Otázka způsobilosti k souhlasnému prohlášení rodičů podle § 52, 53 ZoR (s výjimkou §52 odst. 3 Zor, pokud jde o matku) není v zákoně o rodině upravena, vzhledem k §104 ZoR se zde tedy uplatní příslušná ustanovení občanského zákoníku. V úvahu připadá několik variant kdy způsobilost k právním úkonům je omezena, popř. vůbec vyloučena:

1. Fyzická osoba zbavená zcela právní způsobilosti pro duševní poruchu, která není jen přechodná, nebo v této způsobilosti omezena soudem, a to i v důsledku nadměrného požívání alkoholických nápojů, omamných prostředků a jedů dle §10 OZ.

Osoby zcela zbavené způsobilosti k právním úkonům pro nikoli jen přechodnou duševní poruchu dle § 10 odst.1 OZ nemohou platně učinit prohlášení o otcovství. Přitom je nerozhodné pokud se taková osoba v době prohlášení nachází ve stavu světlého okamžiku, popřípadě se její stav upravil natolik že by jí mohla být způsobilost k takovému úkonu vrácena nebo byl-li výrok o zbavení způsobilosti vůbec nesprávný a jsou-li důvody pro jeho zrušení podle §190 OSŘ. „Pokud právní stav zbavení způsobilosti de jure trvá, nemůže být projev vůle podle §§ 52, 53 ZoR platně učiněn a musí nutně nastat důsledky ve smyslu § 104 ZoR a § 38 odst. 1 OZ.“³⁵

V případě osoby soudně omezené ve způsobilosti k právním úkonům dle §10 odst. 2 OZ záleží na rozsahu omezení způsobilosti stanoveném v rozhodnutí soudu. V případě že je dotýčný omezen ve sféře do které spadá způsobilost k paternitnímu prohlášení (např. není způsobilý ke statusotvorným úkonům vůbec), nemůže svým jednáním platně založit druhou domněnku. Takový úkon by byl opět neplatný vzhledem k § 104 ZoR a § 38 odst. 1 OZ.

³⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy č. 2/2000, str. 56

³⁵ Haderka: Způsobilost občana k uznání otcovství, s.384

2. Osoba jednající v duševní poruše, která ji činí k danému právnímu úkonu neschopnou.

Půjde o případy, kdy volní a rozpoznávací složka jednajícího je dočasně vyřazena z normální funkce (např. v opilosti, pod vlivem drogy, případně v horečce či hypnóze). V tomto případě se uplatní § 104 ZoR a §38 odst. 2 OZ a paternitní prohlášení osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou bude tedy rovněž neplatné.

V případě že by byla pro duševní poruchu způsobilosti zbavena nebo v příslušném rozsahu omezena matka dítěte, uplatnil by se zřejmě §52 odst. 3 a nebylo by jejího prohlášení třeba. Druhá domněnka by tedy v tomto případě mohla být platně založena pouze na základě paternitního prohlášení, vlastně „uznání otcovství“ muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte.

3.2.8.1 Nezletilí

Před velkou novelou zákona o rodině provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. Se jevila jako sporná otázka zda je k prohlášení o určení otcovství způsobilý i nezletilec. Praxe se přikláněla k tomu že nezletilý může tento uznávací projev učinit, ale v literatuře byly v tomto směru vyjadřovány pochybnosti.³⁶ Matriční úřady požadovaly k takovému prohlášení přivolení rodičů nezletilého, což však nemohlo být právně relevantní, neboť občanský zákon i zákon o rodině vychází jednoznačně z toho, že nezletilý buď způsobilost k právnímu úkonu má a tedy jej činí sám, nebo tuto způsobilost nemá a pak právní úkon činí jeho jménem zákonní zástupci.³⁷ Novela vyřešila pochybnosti stanoví v §52 (2), že *prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno vždy před soudem.*

Uznání otcovství nezletilým nyní tedy ze zákona v zásadě možné je, ovšem výhradně před soudem. Prohlášení učiněné před matričním úřadem by bylo absolutně neplatné a nemohlo by vyvolat právní účinky určení otcovství. *„Touto úpravou se má zřejmě zabránit situacím, kdy by matriční úřad způsobilost nezletilého rodiče k souhlasnému prohlášení posoudil jinak než soud. Zákon rovněž vychází*

³⁶

Např. Haderka: Způsobilost občana k uznání otcovství, Právník 1978, č.4, s.387

³⁷

Hrušáková: ZoR komentář, s.228

z předpokladu, že soudní řízení je vedeno tak, aby se předešlo neuváženým úkonům, popř. úkonům, které by nebyly učiněny vážně, s vědomím právních důsledků, s nimiž zákon uznání otcovství spojuje.³⁸ Zákon hovoří o nezletilém rodiči, je tedy nerozhodné zda je oním nezletilým který činí prohlášení otec nebo matka.

Vzhledem k tomu, že ZoR nemá vlastní ustanovení o způsobilosti k právním úkonům a tedy v souladu s § 104 *nestanoví něco jiného*, užijí se zde ustanovení občanského zákoníku tj. § 9 OZ, který stanoví, že *nezletilci mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku*. Při posuzování právní způsobilosti nezletilců vychází právní teorie i komentáře z objektivního hlediska, a to tak že rozumovou a volní vyspělost je třeba zkoumat obecně vzhledem k věku nezletilce přičemž je nerozhodné zda nezletilec této vyspělosti v daném případě skutečně dosáhl.³⁹

Otázkou potom tedy je od jakého věku je nezletilá osoba natolik rozumově a volně vyspělá, aby byla způsobilá učinit platné paternitní prohlášení. Když se touto problematikou zabýval prof. Haderka koncem sedmdesátých let, dospěl k závěru, že jde o právní úkon s natolik závažnými důsledky, že nezletilý muž není k tomuto úkonu způsobilý vůbec. Co se však týče matky dítěte, lze jí tuto způsobilost přiznat, má-li alespoň 16 let. Tento rozdíl zdůvodňuje tím, že prohlášení matky na jejím postavení a rodičovských povinnostech v podstatě nic nemění, „*kdežto u muže jeho projev, jeho rodičovské postavení teprve de jure zakládá a dává vznik celé škále jeho práv a povinností*.“ Mimo jiné mu vznikne vyživovací povinnost, která, pokud jí není schopen dostát, přechází dle § 88a n. ZoR i na jeho ascendenty.⁴⁰ Je otázkou zda tento závěr, jakkoli logický, může dnes, co se týče nezpůsobilosti nezletilého muže, obstát. A to vzhledem ke znění § 52 odst. 2 ZoR, který výslovně umožňuje učinit souhlasné prohlášení i nezletilým rodičům.

V literatuře byl ovšem vysloven i názor (v souladu s tehdejšími stanoviskem soudní praxe NS ČSR zn. Cpj. 302/79), že je třeba se v otázce způsobilosti nezletilců řídit hlediskem subjektivním, protože vzhledem k specifiku rodinněprávních vztahů

³⁸ Langer, P.: Právní povaha souhlasného prohlášení rodičů podle § 52 ZOR a právní důsledky jeho vad, Právní rozhledy č. 18/2005, s.668

³⁹ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník komentář. 9. vyd., Praha: C.H. Beck, 2004,

⁴⁰ Haderka, J.: Způsobilost občana k uznání otcovství, Právník 1984 č. 4, s.387

(způsobu jejich vzniku i jejich celoživotnímu trvání) „je nutné, aby souhlasné projevy účastníků...(zakládající takovýto vztah) byly projevy osob subjektivně způsobilých k tak významnému a důležitému právnímu úkonu. Stanovení jakékoli věkové hranice není zde přijatelné.“⁴¹

Řídit se zde hlediskem subjektivním by bylo podle mého názoru vhodnější, neboť z podstaty věci jde především o to, zda dotyčný nezletilý činící prohlášení je k tomuto úkonu dostatečně způsobilý nebo ne. Zda dokáže zhodnotit, jestli je za daného stavu adekvátní, aby takové prohlášení učinil a zda si uvědomuje a je schopen posoudit jaké následky a zejména povinnosti s sebou tento úkon přináší, zda tedy dosáhl k tomuto úkonu potřebné rozumové a volní vyspělosti, a to bez ohledu na to zda tento jeho stupeň vyspělosti odpovídá obecně vyspělosti jiných jedinců stejného věku.

Nehledě k tomu, že jak bylo výše uvedeno, v případě objektivního hlediska by musela být určitá kritická věková hranice pro tuto způsobilost, která však není nikde stanovena a není zřejmé jak by ji dovozoval soud. Domnívám se, že v relevantním věku jsou mezi individuální vyspělostí nezletilců takové rozdíly, dané mimo jiné různou mírou jejich dosavadních životních zkušeností a prostředím, ve kterém tito vyrůstají, že lze pro tento úkon sotva určit nějakou obecnou věkovou hranici. Pokud bychom se o to přece jen pokusili, zřejmě bychom dospěli k témuž závěru jako svého času prof. Haderka, a sice, že u muže činícího prohlášení tato hranice nebude nižší než věková hranice pro dosažení zletilosti. Potom by však možnost daná § 52 odst. 2. zůstala pro muže hlásícího se k otcovství pouze teoretickou, protože dosáhl-li by věku, jemuž odpovídá dle § 9 OZ požadovaná rozumová a volní vyspělost přiměřená danému úkonu, byl by již zletilý. Pokud by pak byla stanovena věková hranice nižší a prohlášení by učinil nezletilec daného věku, který však zjevně požadované vyspělosti ještě sám nedosáhl, soud by jeho úkon jen na základě této jeho individuální psychické nevyspělosti sotva mohl odmítnout.

Připadalo by mi tedy příhodnější v tomto případě vycházet spíše z individuální vyspělosti jedince, pro tento přístup ovšem v zákoně těžko nalezneme oporu. § 9 OZ vychází nepochybně z objektivního hlediska, hovoříc o *rozumové a volní vyspělosti (nezletilců) odpovídající jejich věku*. Jinak tomu snad ani být nemůže, poněvadž nelze

⁴¹ Vladimír Halouzka: Ještě k problematice určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů,

požadovat, aby při každém úkonu nezletilce (např. při uzavírání smluv s jinými občany) byla zkoumána jeho individuální vyspělost. Na druhou stranu, jak stanoví ZoR § 52 odst. 2 *prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno vždy před soudem* a soud by se při této příležitosti zabývat individuální vyspělostí nezletilce jistě mohl a vzhledem k závažnosti daného úkonu by tak činit měl. Dovolím si tvrdit, že by to bylo, s ohledem na povahu úkonu o který se jedná, účelnější a snazší než zjišťovat obecně vyspělost odpovídající věku nezletilce. Jak už bylo uvedeno takový přístup zatím nemá v platném právu oporu. De lege ferenda by však jistě stálo za to jej v zákoně o rodině upravit.

Co se týče dosavadní judikatury, z doby ještě před novelou se k této problematice vztahuje rozhodnutí R 48/1984:

„Způsobilost nezletilých osob k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 ZoR je třeba (ve smyslu ustanovení § 104 ZoR) posuzovat podle ustanovení § 9 OZ.

Otcovství tedy může být určeno souhlasným prohlášením nezletilých rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 ZoR, pokud je takové prohlášení přiměřené rozumové a mravní vyspělosti nezletilce odpovídající jeho věku a pokud je nezletilý rodič schopen posoudit význam tohoto prohlášení.“

Jak vyplývá z poslední věty, citované rozhodnutí se snaží vycházet z objektivního přístupu, bere však v úvahu i subjektivní hledisko, když dodává *„pokud je nezletilý rodič schopen posoudit význam tohoto prohlášení“*. Z toho zdá se vyplývá, že pokud by nezletilý dosáhl vyšší vyspělosti než odpovídá jeho věku nemělo by to na jeho způsobilost k prohlášení vliv, pokud by však nebyl schopen posoudit význam takového prohlášení neměl by k němu způsobilost bez ohledu na věk.

V odůvodnění se pak dále uvádí: *„Bylo proto na soudu, aby posoudil, zda žalovaný a matka dítěte...byli natolik rozumově a mravně vyspělí, aby mohli určit otcovství podle ustanovení § 52 odst. 1 ZoR, a aby pro tuto úvahu si opatřil potřebné podklady.“*

Zde je tedy patrný individuální přístup, pokud by se soud držel přísně objektivního hlediska, nepotřeboval by k posouzení způsobilosti ohledně daných nezletilých žádné podklady, poněvadž by vycházel pouze z jejich věku a tomu odpovídající vyspělosti.

Ačkoli se teorie přiklonila spíše k objektivnímu hledisku, způsobilost nezletilého k paternitnímu prohlášení bude posuzovat soud. Vzhledem k tomu, že věková hranice pro daný úkon není nikde stanovena, bude muset alespoň do jisté míry vycházet z rozumové a volní vyspělosti konkrétního nezletilce. V praxi však jsou případy tohoto typu spíše vzácné.

3.3 Třetí domněnka otcovství - určení otcovství soudem

Poslední, třetí domněnka otcovství, upravená §§ 54 až 56 ZoR, se uplatní jen prostřednictvím soudního rozhodnutí v řízení o určení otcovství, a to až pokud otcovství nebylo určeno podle předchozích dvou domněnek, popřípadě bylo-li úspěšně popřeno. Jak stanoví § 54 odst. 1 ZoR:

Nedošlo-li k určení otcovství podle předchozích ustanovení, může dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud.

Podává-li žalobu nezletilé dítě, musí být zastoupeno kolizním opatrovníkem, matka zde dítě nemůže zastoupit pro možný střet zájmů, otec má být teprve určen. Soud tedy dítěti ustanoví opatrovníka, který bude dítě v řízení zastupovat, tímto opatrovníkem bude zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 37 ZoR). „K ustanovení opatrovníka nezletilému dítěti je příslušný soud péče o nezletilé podle § 88 písm. c) o. s. ř.; procesní soud by mohl přikročit k ustanovení opatrovníka jen tehdy, kdyby bylo nebezpečí z prodlení (§ 29 odst. 1 o. s. ř.).“⁴² K podání návrhu takto zřejmě bude docházet zejména v případě předvídaném § 73 OSŘ.

Podalo-li žalobu dítě, matka může v řízení vystupovat jen jako vedlejší účastník, protože podáním žaloby vzniká překážka zahájeného řízení, která brání podání stejného návrhu proti těmto mužům dalším oprávněným v téže věci (§ 83 odst. 1 OSŘ). Totéž platí i

⁴² Zpráva občanskoprávního kolegia NS ČSR č. 1001/1981 Sb.b.ci, ze dne 1.9.1981, čj. Cpj 228/81

naopak podala-li žalobu dříve matka. Matka s dítětem však mohou podat žalobu společně, v tom případě by šlo o nerozlučné společenství. Otázkou je, zda lze podat návrh na určení otcovství k témuž dítěti vůči více mužům. Nejde zde o totožnou věc, a proto projednání takových žalob nebrání žádná překážka.⁴³ Bylo by však vhodné taková řízení spojit, případně zvážit přerušování podle § 109 odst. 2 písm. c) OSŘ. Jakmile je v jednom řízení otcovství pravomocně určeno, je tím otázka otcovství rozhodnuta i pro další spory. Jak uvádí § 159a odst. 3 OSŘ: *Výrok pravomocného rozsudku kterým bylo rozhodnuto o osobním stavu je závazný pro každého.*⁴⁴

Před velkou novelou zákona o rodině byli v tomto případě aktivně legitimováni pouze matka a dítě, zákonem 91/1998 (s účinností k 1.8. 1998) byla tato možnost dána nově i muži, který se chce domáhat svého otcovství. Tím bylo vyhověno požadavku rovnoprávného postavení muže,⁴⁵ ovšem z hlediska procesního přineslo toto ustanovení i jisté komplikace.

Je tomu tak proto, že žalující matka i dítě jsou osobami jedinečnými ve svém právním postavení a žalobou si vybírají z potenciálních otců (pokud je jich více) muže, který má být teprve za otce určen. Zatímco muž, který o sobě tvrdí, že je otcem je jen jedním z potenciálních otců. Podalo-li žalobu dítě, matka nebo muž tvrdící, že je otcem, nevylučuje se tím možnost, aby podal žalobu o určení otcovství k témuž dítěti i jiný muž. V takovém případě se nemůže uplatnit překážka *litispence*, protože se nebude jednat o tutéž věc. Ta se však uplatní podají-li žalobu účastníci jejichž procesní postavení je protikladné, tedy matka nebo dítě a zároveň muž, kterého žalobou označili za otce, zde by měl soud zvážit, zda nejsou podmínky pro určení otcovství souhlasným prohlášením a řízení o pozdější žalobě zastavit. Řízení zahájené z podnětu muže se projeví i v oblasti osvojení. Jak uvádí § 70a ZoR, *dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.*⁴⁶

⁴³ Odlišný názor zdá se zastávají Hrušáková, M. a Králíčková, Z. ve své starší publikaci České rodinné právo: „V případě že se matka v kritické době stýkala s více muži, nemůže podat návrh vůči všem těmto mužům současně. Teprve v případě. Že by otcovství žalovaného muže bylo důkazními prostředky vyloučeno, mohla by podat nový návrh vůči dalšímu muži.“

⁴⁴ Hrušáková, ZOR komentář, str. 233.

⁴⁵ Právo obou rodičů domáhat se určení otcovství předpokládá také Úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství (sdělení č. 47/2001 Sb. m. s.)

⁴⁶ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva, str. 80

3.3.1 Skutkový základ třetí domněnky

Základ třetí domněnky stanoví § 54 odst. 2 a 3 ZoR. Odstavec třetí, který byl do zákona přidán novelizací provedenou zák. č. 227/2006 Sb, upravuje domněnku pro případ, umělého oplodnění a bude o něm pojednáno níže. Jak tedy uvádí § 54 odst. 2 ZoR:

„Za otce se považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují.“

Paternitní domněnku tj. soulož⁴⁷ s matkou dítěte v kritické době zde vyjadřují první dvě věty souvětí. Jak už bylo uvedeno tato domněnka se může uplatnit pouze v paternitním řízení, ve kterém jedině také může být vyvrácena, pokud závažné okolnosti otcovství toho jemuž svědčí domněnka vylučují.

Jak ale uvádí rozhodnutí nejvyššího soudu, i když žalovanému nesvědčí tato domněnka, není vyloučeno určení jeho otcovství. *„Právní domněnka v § 54 odst. 2 ZoR neznamená, že nemůže být v žádném případě určen otcem dítěte muž, který s matkou dítěte souložil mimo tzv. kritickou dobu, tj. v době, od které uplynulo do narození dítěte méně než 180 nebo více než 300 dní.“*⁴⁸

3.3.2 Paternitní řízení

Řízení o určení otcovství může být zahájeno pouze na návrh směřující k tomu, aby bylo rozhodnuto o osobním stavu, jak stanoví § 80 písm. a) OSŘ. K jeho podání jsou aktivně legitimováni dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem.⁴⁹

Nejprve je třeba zjistit, zda se paternitní domněnka vůbec uplatní a teprve pokud je zjištěno, že určitému muži svědčí, je ji možno vyvracet. K tomu také směřuje dokazování v jednotlivých fázích řízení. V první fázi nese důkazní břemeno ten, kdo podal žalobu. Podaří-li se prokázat, že dotyčný muž souložil s matkou v rozhodné době,

⁴⁷ Dle trestní judikatury se souloží rozumí spojení pohlavních orgánů muže a ženy (R 6 /1948).
⁴⁸ R 98/1967

⁴⁹ Podrobněji viz. výše

přenáší se důkazní břemeno na žalovaného, který může domněnku otcovství v řízení vyvrátit.

V první fázi řízení tedy bude obvykle nejprve vyslechnuta matka a určený muž, ohledně toho, zda spolu v rozhodné době souložili. Pokud toto některý z nich popírá nejedná se ještě o vyvracení domněnky. Teprve bude-li prokázána soulož v kritické době tj. *době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů*, je založena domněnka otcovství. Na základě existence této domněnky nebude však ještě určeno otcovství, ale nastupuje druhá fáze řízení, ve které je na žalovaném, aby prokázal, že zde existuje závažná okolnost otcovství vylučující. Pokud toto prokáže, soud žalobu zamítne. Pokud však žalovaný povinnost tvrzení a povinnost důkazní neunese a domněnku v řízení nevyvrátí, bude na základě jejího působení soudem za otce určen. Jakmile pak nabude rozsudek právní moci, stane se dosud vyvratitelná domněnka domněnkou nevyvratitelnou a určené otcovství již nebude možné popřít (je však možné uplatnit mimořádné opravné prostředky, jsou-li pro to zákonné důvody). Vyvrácení domněnky musí být zcela určité. Prokázané pohlavní styky matky dítěte s jinými muži v rozhodné době nejsou samy o sobě důvodem zamítnutí žaloby o určení otcovství.⁵⁰

Jak však uvádí zpráva nejvyššího občanskoprávního kolegia NS ČSR: „*Pokud žalovaný muž tvrdí, že není otcem dítěte, že otcem je jiný muž, kterého označí, a uvádí pro toto tvrzení závažné důvody, nelze jeho tvrzení ponechat bez povšimnutí. V takových případech je třeba vyslechnout podrobně matku i označeného muže o jejich stycích v rozhodné době. Jestliže soulože těchto mužů s matkou v uvedené době jsou prokázány, pak zákonná domněnka otcovství svědčí nejen žalovanému, ale i těmto mužům. Za této situace musí soud s přihlédnutím k ostatním výsledkům dokazování uvážit, zda v zájmu zjištění skutečného stavu věci je třeba provést důkaz krevní zkouškou nejen u žalovaného, ale i u jiných mužů, jimž také svědčí domněnka otcovství.*“⁵¹

V průběhu paternitního řízení může dojít k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 ZoR. Jak uvádí usnesení nejvyššího soudu: „*Stává se tak často již při prvním jednání po poučení soudu, ale nezřídka i po provedení*

⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 4/1969 Sb.r.ci, ze dne 3. září 1968, sp. zn. 1 Cz 39/68

⁵¹ Zpráva nejvyššího občanskoprávního kolegia NS ČSR ze dne 1. 9. 1981 č. 1001/1981 Sb.r.ci., Cpj 228/81 (srov. Rc 20/1980 Sb.r.ci)

znaleckých důkazů. Prohlášení žalovaného o tom, že otcovství k dítěti uznává, bývá řádně protokolováno, stejně jako prohlášení matky o souhlasu s tímto prohlášením. Jestliže žalobu o určení otcovství podala matka, soudy považují za tento souhlas matky skutečnost, že žalobu podala právě proti žalovanému muži a další souhlasné prohlášení matky již nevyžadují.⁵² Prohlášením rodičů je otcovství k dítěti zákonným způsobem určeno. Toto prohlášení však musí splňovat všechny předpoklady stanovené § 52 ZoR, tj. musí být zcela určité, učiněné před matričním úřadem nebo před soudem a stvrzené stejným prohlášením matky. „*Pouhý projev žalovaného v řízení o určení otcovství, že je ochoten uznat otcovství, nezavazuje soud povinnosti, aby zjišťoval, zda žalovanému svědčí domněnka otcovství podle § 54 odst. 1 zák. o rod., zda závažné okolnosti jeho otcovství nevylučují, a aby rozhodl na základě bezpečně zjištěného stavu věci.*“⁵³

Pokud tedy takto k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů dojde, soud řízení o určení otcovství, podle ustanovení § 108 OSŘ, zastaví. Stejně by postupoval i v případě, že by došlo k nezrušitelnému osvojení dítěte. S ohledem na § 70a ZoR by však k osvojení v průběhu řízení nemohlo dojít v případě, že bylo zahájeno na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte.

Jak stanoví § 113 OSŘ, s řízením o určení otcovství je spojeno i řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte. Dojde-li tedy k prohlášení rodičů o otcovství a soud řízení zastaví, musí rozhodnout o výchově a výživě a nezletilého dítěte, pokud rodiče nežijí spolu.

Řízení o určení rodičovství nelze ukončit soudním smírem (§ 99 odst. 1 OSŘ), a tedy ani rozsudkem pro uznání nebo pro zmeškání (§ 153a odst. 2, § 153b odst. 3 OSŘ).

Rozsudek určující kdo je otcem dítěte má konstitutivní povahu, otcí tedy vznikají práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti ex nunc, okamžikem, kdy tento rozsudek nabyl právní moci.

---

⁵² Rc 20/80

⁵³ Zpráva nejvyššího občanskoprávního kolegia NS ČSR č. 1001/1981, (srov. RC 44/70, 1 CZ 80/69).

3.3.2.1 Dokazování – znalecké posudky

Skutečnosti vylučující otcovství se v praxi prokazují znaleckými posudky v souladu s § 127 OSŘ, který stanoví v odst. 1, že *závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, ustanoví soud po slyšení účastníků znalce.*

Z principu vyvratitelnosti domněnky prokázáním závažných okolností, které otcovství vylučují vycházela právní praxe již za dob platnosti obecného zákoníku občanského. V úvahu přicházela zejména námitka, že v době soulože se žalovaným byla matka již těhotná, nebo že údajný otec je neplodný, případně nezpůsobilý k souloži.⁵⁴

Jako důkaz takových skutečností by posloužily posudky z oboru gynekologie, resp. porodnictví – zjišťující v jakém týdnu těhotenství se dítě narodilo, nebo z oboru sexuologie, je-li otázkou zda dotyčný muž je či není schopen zplodit dítě.

Současný systém znaleckého dokazování v soudních sporech založený na určování příbuznosti osob se však mohl začít vytvářet až od počátku minulého století, s poznáním zákonitostí dědičnosti lidských znaků a postupným rozvojem jejich metodického studia. Tento systém se zdokonaloval s vývojem příslušných vědních disciplín, tj. zejména genetiky člověka, antropologie, sérologie, imunologie a molekulární biologie.⁵⁵

3.3.2.1.1 Metody určování genetické příbuznosti osob

Všechny metody určování příbuznosti osob pro soudní praxi vycházejí ze zkoumání *polymorfismů*, tj. takových geneticky determinovaných znaků člověka, které se v dané populaci vyskytují ve více odlišných formách, s tím že neuvažujeme vzácné varianty. Podle způsobu dědičnosti se tyto znaky dělí na dva základní typy: monogenně podmíněné a polygenně podmíněné. Znalecké dokazování je s ohledem na ten který základní typ zkoumaných polymorfismů založeno na *analýze podobnosti* nebo na *genetické analýze* znaků matky dítěte a domnělého otce.

⁵⁴ Hrušáková, ZOR komentář, str. 238

⁵⁵ Siegllová, Z., Loudová, M., Brdicka, R.: Průkaz biologického otcovství včera a dnes, Právní Praxe 1997, č.5

3.3.2.1.1.1 Dědičně biologická zkouška

Jedním z prvních způsobů paternitních expertiz byla *analýza podobnosti*, tj. *dědičně biologická zkouška*. Tato antropologická metoda umožňuje analýzu pouze na úrovni fenotypu. Její počátky souvisí s kriminalistikou a sahají až do 19. Století kdy byl ve Francii vyvinut podrobný systém popisu tělesné stavby pro potřeby policie. U nás mezi průkopníky této teorie patřili J. A. Valšík a Bohumil Sekla. Postupně se ustálily tři rovnocenné postupy, založené na vyšetřování stovek většinou polygenních polymorfizmů, které jsou determinovány geny ve více lokusech, přičemž způsob genetického přenosu nemusí být zcela znám.

a) Essen-Möllerova udávající číselnou pravděpodobnost otcovství pro znaky s jednoduchým způsobem dědičnosti se přidala k původním čistě morfologickým metodám koncem třicátých let. Později pak byla rozšířena Geyerem i o znaky s komplexní dědičností.

b) Lautad-Weningerova metoda vychází z podobnosti mezi zúčastněnými zejména v množství klasických antropologických charakteristik – somatických morfologických tzv. antroposkopických nebo i antropometrických znaků, mezi které patří desítky znaků tvaru a velikosti ušního boltce, relativní délka prstů na nohou i rukou, ochlupení druhých článků prstů ruky, zbarvení a struktura oční duhovky, utváření hranice vlasů a celá řada znaků hlavy tváře i celkové fyziognomie.

Na variabilitě těchto znaků v prostředí se do značné míry podílí vliv prostředí a vykazují často odlišnosti v závislosti a věku a pohlaví. Z jejich povahy vyplývají nevýhody využití pro paternitní expertizy, zejména riziko značně subjektivního hodnocení, které je založeno spíše na empirické zkušenosti než na objektivních přesně definovaných kritériích.

c) Výjimku v tomto směru tvoří dermatoglyfické útvary na ventrální ploškách prstů, dlaní a chodidel jimiž se zabývá *dermatoglyfická metoda*. Kromě ontogenetické neměnnosti a nezávislosti na prostředí vykazují i mimořádnou variabilitu. A jejich předností je možnost jejich objektivního hodnocení. Podobnost mezi matkou, dítětem a domnělým otcem hodnotí v utváření více než 70 kvalitativních i kvantitativních dermatologických znaků stupnicí od -3 do +3.

3.3.2.1.1.2 Genetická analýza

Genetická analýza využívá monogenní polyformismy, tzv. genetické markery. Každá varianta určitého znaku je geneticky determinována dvěma alelami jednoho lokusu, tj. rozdílnými formami určitého genu, z kterých jedna pochází od matky, druhá od otce. Vhodnost použití určitého monogenního polymorfismu v paternitních expertizách vymezují přesně stanovená kritéria. Mezi nejdůležitější patří definovaný způsob, genetického přenosu, velký počet alel jednoho lokusu, nízké procento mutací a v neposlední řadě, známé frekvence alel v populaci, ze které pocházejí vyšetřované osoby.

Paternitní expertiza zde probíhá ve třech stupních:

1. Pokus o vyloučení označeného muže z otcovství. K tomu dojde, pokud má dítě ve svém genotypu alelu, kterou nemá ani matka ani domnělý otec, nebo naopak nemá alelu, kterou by od tohoto muže muselo získat, byl-li by jeho biologickým otcem.

Vylučovací schopnost genetického systému (V) je pravděpodobnost s jakou se případ sporné paternity podaří vyřešit pomocí příslušného genetického systému, není-li domnělý otec otcem, a to bez ohledu na genetickou konstelaci matky a dítěte. Čím je genetický systém polymorfnější, tím je jeho vylučovací schopnost větší. Pravděpodobnost vyloučení (P_v) je pak pravděpodobnost s jakou by byl náhodný muž z populace vyloučen z otcovství na základě vyšetřovaných systémů na základě genetické konstelace dvojice matka-dítě v populaci. Čím vyšší je tato hodnota a domnělý otec není vyloučen, tím je pak vyšší pravděpodobnost jeho otcovství.

2. Druhým stupněm znaleckého dokazování, v případě, že nedošlo k vyloučení domnělého otce ani v jednom z vyšetřovaných systémů, je stanovení míry pravděpodobnosti otcovství.

Oba tyto stupně je možné provádět vyšetřením skupiny znaků na úrovni genových produktů – polymorfních bílkovin a jejich enzymatických aktivit, a nebo v současné době přímo na úrovni genetické informace (DNA). Čím větší mají použité znaky diskriminační schopnost nebo čím více se jich použije, tím vyšší je pak pravděpodobnost otcovství (W) označeného muže. Stanovuje se pro každou trojici matka-dítě-domnělý otec, za předpokladu 50% apriorní pravděpodobnosti jeho

otcovství, z frekvencí alel vyšetřovaných znaků v dané populaci na zákl. tzv. Bayesovy věty. Čím je v populaci nižší frekvence alel, které má dítě společné s vyšetřovaným mužem, tím je pochopitelně vyšší pravděpodobnost jeho otcovství. Podmínkou nezkreslených výpočtů jsou známé frekvence alel nezávislých genetických znaků v populaci, ze které pocházejí vyšetřované osoby.

Po mnoho let bylo znalecké určování paternity založeno pouze na analýze genových produktů. Výsledky těchto vyšetření jsou ve srovnání s morfologickými charakteristikami relativně objektivnější neboť se opírají o diskrétní, jednotkovou formu dědičnosti, i když rozlišení různých forem znaku nemusí být vždy jednoduché.

Ve 20. a 30. letech se ve střední Evropě, začaly využívat krevní zkoušky mající tu výhodu, že v určitém procentu případů mohly neprávem nařčeného muže vyloučit z otcovství. U nás byl v této souvislosti poprvé vyslechnut znalec v roce 1935. Vylučovací schopnost krevní zkoušky z oboru červených krvinek se postupně zvyšovala až na 85%. S jejím rozvojem bylo postupně vyšetřování morfologických znaků zatlačováno do pozadí. Další rozšiřování krevně skupinových systémů však nevedlo k zásadním změnám, neboť ve vyšetřovaných polymorfismech byly počty alel většinou nízké, a tak bylo třeba vyšetření velkého množství znaků (10 až 20), aby se dosáhlo průkazných hodnot.

Výrazným pokrokem bylo až zavedení vyšetřování haplotypů hlavního histokompatibilního systému člověka – HLA, což je mimořádně polymorfní systém, determinující glykoproteinové antigenní struktury přítomné na všech jaderných buňkách. Je možné provádět i analýzu HLA alel na úrovni DNA, ale veškeré rutinně prováděné paternitní testy dosud vycházejí ze sérologických vyšetření. Vylučovací schopnost HLA systému byla odhadnuta na 96% a podstatně se zvyšuje, když se kombinuje s výsledky analýzy dalších genetických systémů, kombinací údajně lze dosáhnout až 99,9%.

Nicméně i vyšetření HLA je stále vyšetřením fenotypu. Vztah mezi expresí genového produktu na buněčné membráně a genovou strukturou není ještě plně objasněn, proto i zde mohou nastat interpretační obtíže a docházet k falešným závěrům.

Sérologické a biochemické metody totiž často nepostihují existující

polyformizmy v plné míře, zůstává mnoho alel pro detekci nedostupných. Prokazují i vylučují tedy v menší míře než kdyby byly schopny rozeznat všechny ve znaku přítomné odlišnosti. Výsledky může zkreslit také výskyt takzvaných nulových alel – naštěstí poměrně vzácných, v jejichž důsledku může dojít k interpretačním omylům, nejčastěji k nesprávnému vyloučení z otcovství.

3. Díky rozvoji studia lidského genomu na molekulární úrovni, datujícímu se od poloviny 80. let minulého století je nyní možný i třetí způsob paternitní expertizy – pozitivní určení otcovství.

Podle Hummelovy kategorizace hodnot pravděpodobnosti otcovství lze za jednoznačný závěr, tj. „otcovství prakticky prokázané“ považovat hodnoty vyšší než 99,75%. V souladu se světovým trendem se však podařilo tuto minimální hranici zvednout na 99,9% není však výjimkou určení pravděpodobnosti otcovství mezi 99,99 – 99,99999%.⁵⁶ *Přímé vyšetřování genotypů ve sporu zúčastněných osob metodami DNA diagnostiky je ve své podstatě konečným a v budoucnosti bude zřejmě pouze metodicky dále zdokonalovaným dokazovacím postupem s nejvyšší vylučovací schopností z dosud používaných genetických znaků.* Ukázalo se že největším zdrojem znaků člověka, které vykazují mimořádný stupeň variability je právě nositelka genetické informace kyselina deoxyribonukleová – DNA. Každá variabilita na fenotypové úrovni (tj. na úrovni genového produktu) má svůj primární původ ve variabilitě DNA, ale opak není pravdou. Polymorfizmy DNA se vyskytují zejména v nekódujících sekvencích DNA, tj. takových, které nejsou přímo odpovědné za genetický produkt, projevující se určitým fenotypem. Převážná většina polymorfizmů DNA se pak na fenotypové úrovni neprojeví, takže se dají prokázat pouze na molekulární úrovni. Hypervariabilní polyformizmy DNA představují vysoce diskriminační markery, mimořádně vhodné pro identifikaci individua a pro pozitivní určení biologického otcovství.

Použitelných technik DNA analýzy je celá řada a stále se zdokonalují, v zásadě se postupuje dvěma způsoby:

- Jednak metodou vytvoření tzv. *DNA fingerprintu*, jíž se získá obrazec, připomínající čárkový kód, charakteristický pro každého jedince podobně jako otisky prstů.

Jednotlivé fragmenty pak reprezentují alely, které podléhají Mendelovým zákonům dědičnosti, tj. fragment, který má potomek musí být přítomný u matky nebo otce.

- Druhou metodou je namnožení příslušného hypervariabilního lokusu pomocí polymerázové řetězové reakce (PCR) do takového množství, že je možná přímá vizualizace alel a jejich přesné určení extrapolací vzhledem ke známému velikostnímu markeru pomocí speciálních softwarových programů. Tento způsob má nesporné přednosti v možnosti přesného vyjádření pravděpodobnosti vyloučení a pravděpodobnosti otcovství. Další výhodou je potřeba minimálního množství i třeba částečně degradované DNA, kterou lze izolovat z libovolných jaderných buněk lidského těla.⁵⁷

Nejčastějším zdrojem DNA je periferní krev, ale může jím být i jakákoli jiná jaderná tkáň. Zcela netraumaticky se získává stěrem vnitřní sliznice úst. Při vhodném zacházení je pak možno ji uchovávat po neomezenou dobu, což umožní provést simultánní vyšetření všech účastníků sporu, i když nebylo možno získat DNA osob ve stejném dni. DNA analýzu je možné provést i prenatálně a běžně je prováděna od šestého týdne věku dítěte (toto časové omezení vyplývá jen z potřeby zdravotní ochrany novorozence a matky). Touto metodou je také možné vyřešit případy, kdy je domnělý otec mrtvý - k přímému testování použít vzorek dochovaného, ale pro jiné způsoby detekce než PCR, nepoužitelného biologického materiálu, nebo v případech kdy není možné testovat jeho vzorek DNA lze pak provést paternitní expertízu nepřímo – molekulární genetickou analýzou biologických rodičů domnělého otce.⁵⁸

3.3.2.1.2 Zkušenosti s analýzou DNA

První posudek využívající DNA analýzy ve věci sporného otcovství byl v ČR vypracován v roce 1992 dr. Siegelovou. Jak shrnují své zkušenosti z práce na paternitních expertizách soudní znalkyně v článku z roku 2002: z více než 1600 případů, byly ve 100% schopné sporné otcovství vyřešit, pokud matka a testovaný muž

⁵⁶ Loudová, M., Siegllová, Z.: Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. Tisíciletí – metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď., Právní rozhledy 4/2000, (též srov. Loudová, M., Siegllová, Z.: Otázky sporného otcovství a analýza DNA, Sociální politika 5/2002)

⁵⁷ Pasáž o určování příbuznosti osob čerpána a místy citována z článku: Siegllová, Z., Loudová, M., Brdička, R.: Průkaz biologického otcovství včera a dnes, Právní Praxe 1997, č.5

jsou osoby nepříbuzné, a to posudky se závěrem buď: „otcovství vyloučené“ – 100% jistota, nebo „otcovství prakticky prokázané“ – s pravděpodobností otcovství vyšší než 99,9%. Úspěšně řešily případy otcovství zemřelého muže, u kterého byly zachovány prokazatelně mu náležející tkáňové zbytky, a nepřímou cestou (vyšetřením nejbližších pokrevních příbuzných) i případy, kdy přímé vyšetření označeného muže nebylo možné. Dokážou vyřešit případy, kdy možnými otci jsou muži v různém stupni vzájemné genetické příbuznosti. Úspěšně řešily otázku sporného otcovství dětí ještě nenarozených vyšetřením plodové vody, i případy sporného otcovství dětí narozených ze vztahu dvou příbuzných, dokonce i incestního spojení. Je možné řešit i případy, ve kterých nelze provést vyšetření matky dítěte.⁵⁹

Jak dále uvádí, „*je pravdou že existují soudy a soudci, kteří ve svých usneseních požadují výhradně znalecké posudky vypracované DNA analýzou a zavedení této technologie do běžné praxe označují jako „pionýrský čin“, popř. „absolutní převrat ve znalecké práci“.* Na druhé straně však soudy zcela běžně pracují se znaleckými posudky, které vykazují značnou metodickou zaostalost a ani interpretace výsledků není kvalitní. Zcela běžně existují znalecké posudky, které neobsahují jakékoliv objektivní, tj. matematické hodnocení provedeného genetického testu.“ Jeden z argumentů, které ovlivňují rozhodování zda zadat znalecký posudek k vypracování klasickými sérologickými testy, nebo DNA analýzou, je cena. Náklady běžného posudku založeného na krevní zkoušce se pohybují mezi 10 000 -12 000 Kč, zatímco je-li proveden formou DNA analýzy, cena je mezi 14 000-16 000Kč. Podle znalkyň se tento rozdíl jeví zanedbatelný, vzhledem k tomu, že DNA analýza podává jednoznačné řešení sporu. Oproti tomu prostá sérotypizace krevních skupin relativně dobře umožňuje vyloučení otcovství, ale k pozitivnímu důkazu otcovství, je zcela nedostačující. To také uvádí jako možný důvod proč znalci neprovádí matematické hodnocení svých nálezů, neboť by byla objektivně vyjádřena nízká průkaznost testu.⁶⁰

Jak píše prof. Haderka ohledně výpočtu pravděpodobnosti u krevních testů: „Otázkou však je k čemu je takový výpočet v soudním sporu užitečný. K rozhodnutí ve věci nikoli, protože to závisí na opačném závěru, zda totiž otcovství lze jednoznačně

---

⁵⁸ Loudová, M., Siegllová, Z. : Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. Tisíciletí – metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď., Právní rozhledy 4/2000, (též srov. Loudová, M., Siegllová, Z.: Otázky sporného otcovství a analýza DNA, Sociální politika 5/2002)

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

vyloučit.⁶¹

U revizních posudků DNA analýzou došlo k vyloučení otcovství i v některých případech, kdy byla pravděpodobnost otcovství u nevyloučeného i poměrně vysoká (95-98%). Oproti tomu ve třech případech, kdy hematologické či imunologické vyšetření vedlo k vyloučení otcovství, bylo vyšetřením hypervariabilních polymorfismů DNA otcovství prakticky prokázáno. Tyto případy ukazují na metodické nedostatky klasických analýz a někdy i na interpretační omyly v genetické analýze výsledků. Ani DNA analýza však není úplně prosta úskalí a možných zdrojů omylů. Jedním z nich je tzv. pseudohomozygota, možná přítomnost alely, která svojí velikostí přesahuje dosud známý rejstřík určitého lokusu. Proto je třeba při vyloučení otcovství na základě homozygotního genotypu a potvrdit vylučující výsledek v alespoň jednom dalším polymorfismu. Interpretaci výsledků by mohla nepříznivě ovlivnit také tzv. parentální disomie, kdy potomek zdědí obě alely příslušného znaku jen od jednoho rodiče.⁶²

S rozvojem vědy, zejména v oblasti genetiky se stále zlepšují možnosti znaleckého dokazování a tím i spolehlivost zjištění biologického otcovství. Jak vyplývá z výše uvedeného, DNA analýza je dnes schopna řešit v podstatě všechny případy s výjimkou, kdy možní otci jsou jednovaječná dvojčata. Oproti běžným krevním testům je to tedy značný pokrok v určování genetické příbuznosti, výhodou je i to, že určit lze takto otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, zatímco krevní zkoušky lze provádět až od jednoho roku věku dítěte.

3.3.2.2 Postup dokazování

Jak již bylo zmíněno výše, ve sporu o určení otcovství je zachováván určitý postup a zásady dokazování, stanovené převážně judikaturou. Podle § 120 odst. 2 OSŘ je soud v řízení o určení otcovství povinen provést i jiné důkazy než byly účastníky navrhovány, pokud je toho třeba ke zjištění skutkového stavu. Úkolem soudu je náležitě zjišťovat nejen všechny okolnosti, které tvoří skutkový základ domněnky otcovství svědčící potenciálnímu otci, ale se stejnou pečlivostí musí zjišťovat i případné závažné

⁶¹ Haderka, J. : K některým novým problémům expertízy ve filiačních sporech., Bulletin advokacie 90/1

⁶² Siegllová, Z., Loudová, M., Brdička, R.: Průkaz biologického otcovství včera a dnes, Právní Praxe 1997, č.5

okolnosti, které, byť mu svědčí domněnka otcovství, jeho otcovství vylučují.⁶³

„Teprve po zevrubném provedení výsledku žalovaného a matky je možno odpovědně uvažovat o provedení dalších, zejména svědeckých důkazů potřebných k posouzení věrohodnosti těchto osob, popřípadě ke zjištění bližších okolností o průběhu známosti matky se žalovaným, nebo jiných okolností, které mohou mít význam pro posouzení věci. Dále je třeba provést důkaz příslušnými listinami a spisy. Významným důkazním prostředkem jsou zejména pak znalecké důkazy.“⁶⁴

Vzhledem ke své nákladnosti se znalecké posudky uplatní obvykle až při vyvracení domněnky, kdy je prokázáno, že označený muž s matkou dítěte v rozhodné době souložil. Ovšem skutečnost, že znaleckým posudkem nebylo otcovství vyloučeno, naopak bylo s vysokou pravděpodobností potvrzeno, může sloužit zároveň jako nepřímý důkaz, že k souloži došlo.⁶⁵

Soud se řídí zásadou volného hodnocení důkazů. Důkaz znalcem hodnotí tedy jako každý jiný důkaz dle § 132 OSŘ. *„Jestliže se však při hodnocení výsledků řízení odchýlí od výsledku důkazu znalcem, musí svůj postup přesvědčivě odůvodnit.“⁶⁶*

Nejčastěji se v praxi vyskytoval znalecký posudek z oboru hematologie, který je v současné době stále více nahrazován průkaznější analýzou DNA. Při provádění důkazu, takovým posudkem každá vylučovací krevní zkouška musí podléhat revizní zkoušce (vrchnímu dobrozdání), provedené dalším znalcem na vyšší úrovni. Jak uvádí judikatura nejvyššího soudu: *„Podle současných výsledků lékařské vědy se totiž v rámci krevních skupinových systémů mohou ojediněle vyskytovat určité skupinové atypické vlastnosti, které jsou serologicky poznatelné. Aby bylo možno vyloučit, že takové atypické vlastnosti ovlivnily závěr vylučujícího posudku, musí být každý posudek vylučující otcovství, přezkoušen dalším znalcem.“⁶⁷ Také při provádění důkazu speciální zkouškou krve (např. vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek) musí soud dbát o to, zda odborným závěrům předcházelo náležité zjištění potřebných podkladů, i o to, aby závěr této zkoušky o vyloučení muže z otcovství dítěte byl ověřen další krevní*

⁶³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 38/1968 Sb.r.ci, ze dne 12. prosince 1967, sp. zn. 5 Cz 151/67

⁶⁴ Zpráva nejvyššího občanskoprávního kolegia NS ČSR č.1001/1981

⁶⁵ Hrušáková, ZOR. Komentář, str. 238

⁶⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu R 4/1969 Sb.r.ci, ze dne 3. září 1968, sp. zn. 1 Cz 39/68

⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu č. 26/1967 Sb.r.ci, ze dne 25. října 1966, sp. zn. 5 Cz 128/66

zkouškou (vrchním dobrozdáním).“⁶⁸

Dědičně biologická zkouška pak byla užívána spíše podpůrně: „Znalecké posudky z oboru lidské genetiky podle současného stavu vědy mohou vést jen k pravděpodobným závěrům (R 14/68). Pokud posudek z oboru lidské genetiky přichází v úvahu, je ovšem třeba jej vzhledem k jeho podstatě provádět teprve po hematologickém dokazování.“⁶⁹

3.3.2.3 Účastníci v průběhu řízení

Žalobní právo není časově omezeno, nebylo-li tedy otcovství určeno, nebo dítě osvojeno, může se otec určení svého otcovství domáhat i po letech, kdy je už dítě dospělé. Stejně tak bez časového omezení mohou žalovat i matka a dítě a to i v případě kdy domnělý otec již není naživu. § 55 ZoR stanoví, že v takovém případě se *podává návrh na určení otcovství proti opatrovníkovi, kterého soud ustanovil.*

Jak zdůrazňuje stanovisko judikatury Rc 20/1980: „*Pasivně legitimovaným v takových případech není zemřelý domnělý otec, zastoupený opatrovníkem, nýbrž opatrovník, který musí být ustanoven před zahájením řízení. Příslušnost soudu se pak řídí ve smyslu ustanovení § 84 o. s. ř. bydlištěm opatrovníka, nikoli posledním bydlištěm domnělého otce, který již není naživu.*“⁷⁰

Pokud žalovaný domnělý otec zemře až v průběhu řízení, dle § 56 odst. 2 *pokračuje soud v řízení proti opatrovníkovi, kterého ustanoví soud.* Opatrovník je tedy procesním nástupcem zemřelého žalovaného.

Řízení proti opatrovníkovi probíhá podobně jako by probíhalo proti domnělému otci. Možnost dokazování je však ztížena. Jak je uvedeno v rozhodnutí Nejvyššího soudu: „*V řízení o žalobě o určení otcovství, podané proti soudem ustanovenému opatrovníkovi muže, který už není naživu, se soudem prováděné dokazování zaměří kromě výslechu matky dítěte, o jehož určení otcovství jde (popřípadě jiné žalující osoby), také např. na svědecký výslech všech osob, informovaných o vztazích muže, který už není naživu, a matky osoby žalující o určení otcovství tohoto muže k ní, jakož*

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR č. 4/1978 Sb.r.cj, ze dne 23. května 1976, sp. zn. 1 Cz 51/75
⁶⁹ Zpráva nejvyššího občanskoprávního kolegia NS ČSR č.1001/1981
⁷⁰ Rc 20/1980

*i na provedení důkazu konstatováním obsahu všech písemností a listin, předložených a uvedených k řízení k doložení tvrzení žalující osoby. Provést je třeba důkaz i konstatováním spisu o řízení o dědictví muže, jehož otcovství má být určeno, a nelze opomenout i možnost zjištění krevní skupiny (složení krve) ze zdravotní dokumentace tohoto již zemřelého muže pro účely případného provedení důkazu krevní zkoušky s využitím údajů z této dokumentace.*⁷¹

Předci zemřelého muže, kterým hrozí vzniknout vyživovací povinnost v důsledku vyhovění žalobě, a tedy mají právní zájem na jeho výsledku, mohou do řízení vstoupit jako vedlejší účastníci podle § 93 OSŘ.

3.3.2.3.1 Smrt navrhovatele

Jestliže v průběhu řízení zemře navrhovatel, může (podle § 56 odst. 1 ZoR) v řízení pokračovat druhý, k návrhu oprávněný. Do šesti měsíců po smrti dítěte mohou podat návrh na určení otcovství též potomci navrhovatele, prokáží-li právní zájem na tomto určení.

Soud v takovém případě zpravidla řízení přeruší (což však zřejmě není nezbytné) a stanoví druhému oprávněnému lhůtu k vyjádření, zda hodlá v řízení pokračovat. Jestliže oprávněný návrh na pokračování nepodá, po marném uplynutí této lhůty soud řízení zastaví. Pokud však druhý oprávněný bude v řízení pokračovat, vstoupí do práv a povinností zemřelého jako jeho procesní nástupce a předchůdcovy procesní úkony pro něj budou závazné. Jako „druhý k návrhu oprávněný“ zde zjevně může vystupovat pouze matka nebo dítě, nikoli muž, který se domáhá otcovství. Pokud je totiž žalovaným, nemůže zároveň vstoupit do role žalobce a je-li žalovaným jiný muž, nemůže se vůči němu otcovství domáhat.

Potomci navrhovatele nemohou podle znění § 56 odst. 1 pokračovat v řízení jako procesní nástupci navrhovatele. Mohou pouze podat nový návrh do šesti měsíců od smrti dítěte za předpokladu, že prokáží právní zájem na určení otcovství. Půjde zřejmě zejména o zájmy majetkové ohledně jejich dědických nároků. Právo potomků podat žalobu není podmíněno tím, že dítě samo žalobu podalo. Naopak, znění zákona

⁷¹ Rozsudek bývalého Nejvyššího soudu České republiky č. 43/1993 Sb. r. ci, ze dne 29. října 1992, sp. zn. 5 Cz 23/92

nevylučuje, že by teoreticky, po smrti dítěte, mohli podat žalobu i potomci matky – navrhovatelky (tedy sourozenci dítěte).⁷²

„Zemře-li v průběhu řízení muž, který o sobě tvrdil, že je otcem, a nepokračuje-li v řízení dítě nebo matka, soud řízení zastaví.“⁷³

Z logiky věci plyne, že toto ustanovení se vztahuje na případy, kdy muž vystupuje jako žalobce a kde tedy matka a dítě mohou vystupovat jen jako žalovaní. Je pak otázkou, kdo bude nadále vystupovat jako žalobce v případě že matka nebo dítě budou po smrti navrhovatele v řízení pokračovat. Částečně schůdným řešením by bylo ustanovení opatrovníka (analogicky k § 56 odst. 2), ale pak vyvstává otázka, proč zde tedy zákonodárce opomněl takovou úpravu a zda nešlo o záměr. Nabízí se vysvětlení, že matce nebo dítěti zde má být poskytnuta možnost dovést i v roli žalovaných řízení do konce a dosáhnout tak ve věci vynesení rozsudku, včetně rozhodnutí, že žaloba se zamítá.⁷⁴

3.3.3 Třetí paternitní domněnka pro případ umělého oplodnění

Zákonem číslo 227/2006 Sb., ze dne 26. dubna 2006, o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, s účinností od 1. června 2006, byl do zákona o rodině k §54 přidán nový odstavec 3, který stanoví skutkový základ třetí domněnky otcovství pro případ asistované reprodukce:

„Je-li dítě počato umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění zákona č. 227/2006 Sb.), považuje se za otce muž, který dal k umělému oplodnění ženy podle tohoto zvláštního právního předpisu souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak.“

---

⁷² Hrušková, ZoR komentář, str. 248

⁷³ § 56 odst. 3 ZoR

⁷⁴ Spáčil, J.: Určení a popření otcovství po novele zákona o rodině, 2001, ASPI (zpracoval Josef Kunášek)

Zákon zde reaguje na novou právní úpravu asistované reprodukce, která oproti předchozímu stavu umožňuje podstoupit umělé oplodňování i nesezdanému páru.⁷⁵ Ustanovení § 54 odst. 3 je tedy obdobné jako § 58 odst. 1, který stanoví postup popírání otcovství pro případ, že se dítě narodilo v určité lhůtě po podstoupení umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela. § 54 odst. 3 domněnku otcovství nepodmiňuje narozením dítěte v určité lhůtě od umělého oplodňování, ustanovení je ale zřejmě třeba vykládat v kontextu předcházejícího odstavce, tedy s tím, že platí v § 54 odst. 2. uvedená lhůta, jen zde nerozhoduje, zda daný muž v kritické době s matkou dítěte souložil, ale že dal souhlas s umělým oplodněním v této době provedeným.

Už sama formulace nového ustanovení se však nejeví právě šťastná. Vycházíme-li striktně ze znění § 54 odst. 3, je třeba prokázat, že dítě bylo počato umělým oplodněním, aby se tato domněnka otcovství vůbec uplatnila. Kdyby však toto bylo možno spolehlivě a jednoznačně zjistit, byla by možnost vyvrátit domněnku daná na konci ustanovení nadbytečná. Budeme-li brát znění doslovně, pak je-li naplněna hypotéza normy, tj. dítě je skutečně *počato umělým oplodněním*, zákonitě se nemůže *prokázat, že žena otěhotněla jinak*. Pokud by se prokázalo, že žena otěhotněla jinak, pak by vůbec nebyla splněna podmínka pro uplatnění této domněnky. Domnívám se proto, že aby mělo celé ustanovení smysl, je třeba jej vyložit jako doplnění odstavce 2, tedy tak, že pokud žena otěhotněla v době, která odpovídá provedenému umělému oplodňování, předpokládá se, že otěhotněla v důsledku tohoto zákroku. A tento předpoklad je pak možné v řízení vyvrátit. Ačkoli v daném ustanovení není stanovena žádná lhůta, domnívám se, že je třeba vycházet z kontextu § 54 odst. 2, čili že domněnka stanovená v odst. 3 se uplatní pouze v případě, kdy se na místo soulože s potenciálním otcem v rozhodné době prokáže podstoupení umělého oplodnění v rozhodné době s jeho souhlasem. Ze znění ustanovení by se dalo usuzovat, že domněnka se uplatní i pokud se dítě narodí mimo tuto lhůtu, tedy v případě, že *umělé oplodňování proběhlo mimo dobu od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů*, pak by ale bylo třeba prokázat, že dítě bylo skutečně počato umělým oplodněním, ke kterému dal otec dítěte souhlas (to by bylo možné např. v případě inovulace, kdy k oplodnění bylo použito vajíčko anonymní dárkyně, analýzou DNA prokazující, že matka není genetickou matkou dítěte).

⁷⁵ viz. §27d odst. 3 zák. 20/1966 Sb. , o zdraví lidu

Domnívám se, že při výkladu ustanovení § 54 odst. 3 je třeba vzít v úvahu i novelizovaný § 61 odst. 3, podle kterého při popírání otcovství založeného souhlasným prohlášením rodičů platí obdobně § 58 odst. 2, který stanoví, že „*otcovství k dítěti narozenému v době mezi stoosmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky* (tj. zde tedy partnera matky, kterému svědčí domněnka) *nelze popřít. Otcovství však lze popřít, jestliže by se prokázalo, že matka dítěte otěhotněla jinak.*“ A contrario, pokud se tedy dítě narodí mimo tuto vymezenou dobu, bude otec popírat otcovství, jako by k umělému oplodňování nedošlo, tedy podáním důkazu o tom, že jeho biologické otcovství je vyloučené. Není zde důvod, aby byl při popírání otcovství, muž jenž uznal otcovství souhlasným prohlášením privilegován oproti muži, proti kterému je vedeno paternitní řízení. Kdyby tomu tak bylo, a žalovaný musel v řízení dokazovat, že žena otěhotněla jinak než při umělém oplodňování i v případě, že se dítě narodilo mimo dobu stanovenou § 58 odst.2, mohl by v průběhu řízení žalovaný muž určit k dítěti otcovství souhlasným prohlášením a následně je běžným způsobem popřít.

Prokazovat, že *žena otěhotněla jinak* pak může být dost složité, zvláště pokud šlo o tzv. heterologní oplodňování, kdy je k oplodnění použit genetický materiál jiného muže - neznámého dárce. Je otázkou, zda by teoreticky bylo přípustné např. provést znalecký posudek testem DNA, při kterém by se vycházelo z k oplodnění použitého genetického materiálu anonymního dárce a pokud by byl tento jako biologický otec vyloučen, svědčilo by to o tom, že žena otěhotněla jinak, a tím by byla domněnka otcovství partnera, který dal k umělému oplodnění souhlas vyvrácena.

3.4 Popírání otcovství

Možnost popření otcovství je dána tam, kde bylo otcovství určeno na základě první nebo druhé paternitní domněnky, tj. kde svědčí domněnka manželu matky, nebo muži, který dobrovolně učinil paternitní prohlášení.

Stabilita právního vztahu rodiče a dítěte je předpokladem řádného výkonu rodičovské péče. Je zde tedy nepochybně výrazný společenský zájem na tom, aby byl právní vztah rodiče a dítěte co nejdříve definitivně stabilizován. Úspěšné popření otcovství způsobí nejen změny v soukromoprávním rodičovském vztahu ale též změnu

statusu, jež se promítne v matričním zápisu dítěte. Popření otcovství tak představuje významný zásah do osobních poměrů všech zúčastněných (otce, matky a dítěte), a proto je možné ho dosáhnout jen v soudním řízení. Proti zájmu na stabilitě a nezměnitelnosti právního vztahu otce a dítěte zde stojí požadavek souladu matrikového a biologického otcovství. Institut popření otcovství slouží k tomu, aby bylo možno případný nesoulad odstranit a umožnit tak vznik otcovství k dítěti muži, jež je zplodil.⁷⁶

3.4.1 Účastníci řízení

K podání návrhu na popření otcovství jsou aktivně legitimováni pouze matka dítěte a otec dítěte, kterému svědčí první nebo druhá paternitní domněnka, případně jejich opatrovník.⁷⁷ Zvláštní popěrné právo (dle §§ 62 a 62a) svěřuje pak zákon o rodině nejvyššímu státnímu zástupci. Dítěti tedy právo popírat otcovství v žádném případě nepřísluší.

Pasivně legitimovaným je pak druhý rodič v nerozlučném společenství spolu s dítětem (podle § 91 odst. 2 OSŘ). Nežije-li jeden z nich podává se žaloba jen proti druhému. Dítě musí být v tomto řízení zastoupeno kolizním opatrovníkem (§ 37 ZoR), neboť z povahy řízení vyplývá, že zde může mezi ním a rodiči dojít ke střetu zájmů. K ustanovení opatrovníka je příslušný obecný soud nezletilého dle § 88 pís. c) OSŘ, procesní soud by jej mohl ustanovit pouze hrozilo-li by nebezpečí z prodlení. (§ 29 odst. 1 OSŘ).

Jak stanoví § 59 odst. 1, který dle § 61 odst. 3 platí obdobně i pro případ určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů:

„Manžel má právo popřít otcovství vůči dítěti a matce, jsou-li oba na živu, a nežije-li jeden z nich, vůči druhému. Není-li naživu ani dítě ani matka, toto právo manžel nemá.“

Jsou-li matka i dítě oba naživu a manžel podá žalobu o popření otcovství jen proti jednomu z nich, nemůže soud řízení bez dalšího zastavit, musí nejprve poučit žalobce, že je třeba aby žaloba směřovala proti oběma a dát mu možnost, aby tento

⁷⁶ Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva, str. 82.

⁷⁷ § 57, § 59 a § 61 ZoR

nedostatek napravit. Zemřou-li matka i dítě až po podání žaloby, soud řízení zastaví.⁷⁸ Zemře-li manžel po té co podal žalobu na popření otcovství, soud řízení zastaví, Právo manžela popřít otcovství dětí narozených za trvání manželství je jeho ryze osobním právem a pokračovat v řízení nemohou žalobcovi potomci ani dědici.⁷⁹

Právo matky popírat otcovství manžela stanoví § 59 odst. 2 a dodává, že „*ustanovení o popěrném právu manžela platí tu obdobně.*“ Pro případ založení otcovství druhou domněnkou dává matce možnost popřít otcovství § 61 odst. 2, ovšem už bez zmíněného dodatku, v tomto případě se tedy potřebná ustanovení zřejmě užití analogicky.

3.4.2 Popěrná lhůta

Vzhledem k výraznému společenskému zájmu na stabilitě právního vztahu mezi otcem a dítětem, je zákonem stanovena poměrně krátká lhůta ve které je možno se popření otcovství dovolávat, a to *šest měsíců*. Jedná se o lhůtu propadnou neboli prekluzivní, není-li tedy nejpozději poslední den lhůty žaloba o popření otcovství podána k soudu, právo popírat otcovství k danému dítěti zaniká. Počátek této lhůty je stanoven pro různé osoby různě i v závislosti na tom jakou domněnkou bylo otcovství založeno.

3.4.3 Lhůta stanovená otci

Manželovi matky dítěte je počátek lhůty určen subjektivně, jak stanoví § 57 odst. 1 ZoR: „*Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, popřít u soudu, že je jeho otcem.*“ Není-li tedy návrh podán do šesti měsíců od narození dítěte, je zde třeba provedením vhodných důkazů objektivně zjistit, kdy se manžel o narození dítěte dozvěděl, jelikož na tom závisí posouzení, zda byl návrh podán ve lhůtě.⁸⁰

Bylo-li určeno otcovství na základě druhé domněnky řídí se běh lhůty § 61 odst.1: „*Muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může je před*

⁷⁸ Holub, komentář str. 157

⁷⁹ R 99/1967

⁸⁰ Stanovisko Cpj 134/74

soudem popřít ...dokud neuplyne šest měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; tato lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte.“

3.4.4 Lhůta stanovená opatrovníkovi

Pro případ, že by byl otec dítěte zbaven způsobilosti nebo v ní omezen tak, že by nebyl k popírání otcovství způsobilý, stanoví § 57 odst. 2 ZoR běh lhůty pro jeho opatrovníka:

„Jestliže manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům a tato nezpůsobilost vznikla před uplynutím popěrné lhůty, může otcovství popřít jeho opatrovník, a to do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví o narození dítěte, nebo věděl-li o jeho narození již dříve, do šesti měsíců po svém ustanovení.“

Vzhledem k § 61 odst. 3 ZoR platí toto ustanovení obdobně i pro případ nezpůsobilosti otce, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů. Jak vyplývá ze znění ustanovení, záleží zde na tom, kdy vznikly podmínky pro zbavení příp. omezení způsobilosti, nikoli kdy byl manžel zbaven či omezen ve způsobilosti soudem. V případě opětovného nabytí způsobilosti může manžel popřít otcovství do šesti měsíců ode dne kdy nabylo právní moci rozhodnutí soudu o navrácení způsobilosti.⁸¹

3.4.5 Lhůta stanovená matce

Jak stanoví § 59 odst. 2 ZoR : *„Také matka může do šesti měsíců od narození dítěte popřít, že otcem dítěte je její manžel. Ustanovení o popěrném právu manžela platí tu obdobně.“*

Z poslední věty lze dovozovat, že matka může popírat otcovství za stejných podmínek jako manžel, i pro ni tedy platí § 57 odst. 2 ZoR pro případ její nezpůsobilosti.⁸² Toto však není stanoveno popírá-li matka otcovství určené souhlasným prohlášením, zde by se pak zřejmě uplatnilo zmíněné ustanovení analogicky.

⁸¹ Hrušáková, komentář, str. 251

⁸² Hrušáková, komentář, str. 256

Popřít, že je otcem dítěte muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může matka ve stejné lhůtě jako otec, tedy **dokud neuplyne šest měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; tato lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte.**⁸³

3.4.6 Lhůta stanovená dřívějšimu manželovi matky

Narodilo-li se znovu provdané ženě dítě před uplynutím třístého dne od zániku předchozího manželství nebo od jeho prohlášení za neplatné a nový manžel úspěšně popřel domněnku otcovství, která mu svědčila dle § 51 odst. 2 ZoR, uplatní se domněnka dle § 51 odst.1 ZoR svědčící manželovi předchozímu. Předchozí manžel tedy nemohl tuto domněnku popřít před právní mocí rozsudku o popření otcovství manžela pozdějšího, protože do té doby mu nesvědčila. Počátek lhůty k popření otcovství mu stanoví § 60 ZoR:

„Bylo-li pravomocně rozhodnuto, že pozdější manžel není otcem dítěte znovu provdané matky, počíná šestiměsíční lhůta k popření otcovství pro dřívějšiho manžela dnem, kdy se dověděl o tomto pravomocném rozhodnutí.“

Lhůta tedy bývalému manželovi začne běžet jakmile se dozví o rozsudku, který je v právní moci (tj. dle § 159 odst. 1 OSŘ *doručený rozsudek, který již nelze napadnut odvoláním*), a to i v případě, že o tom, že je rozsudek pravomocný nevěděl. Pokud se dozví o rozsudku, který není pravomocný, lhůta začne běžet až ve chvíli, kdy se dozví, že rozsudek nabyl právní moci, respektive dozví-li se o skutečnostech, na jejichž základě právní moc nastala.⁸⁴

Toto ustanovení by se zřejmě analogicky užilo i v případě, kdy bylo určeno otcovství souhlasným prohlášením rodičů k nasciturovi, ale matka se ještě před narozením dítěte vdala za jiného muže, takže se uplatnila domněnka otcovství manžela matky. Pokud by tedy manžel otcovství popřel, začala by běžet lhůta k popření otcovství tomu, kdo učinil s matkou paternitní prohlášení, dnem kdy se dověděl o pravomocném rozhodnutí jímž bylo popřeno otcovství manžela matky.

⁸³

§61 odst. 2 a 3 ZoR

⁸⁴

Hrušáková, komentář, str. 258

3.4.7 Popření otcovství manžela matky

Jak již bylo řečeno první domněnka otcovství se uplatní automaticky, manžel matky dítěte je zapsán do matriky jako otec bez nutnosti jakéhokoli rozhodnutí, nicméně se jedná o domněnku vyvratitelnou.

Manžel může do šesti měsíců ode dne kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, popřít u soudu, že je jeho otcem.⁸⁵

Zákon zde rozlišuje tři přístupy k popírání otcovství, podle toho v jaké době ve vztahu k trvání manželství se dítě narodilo, respektive zda došlo k narození dítěte po umělém oplodňování.

§58 odst. 1. upravuje postup pro popírání otcovství k dítěti, které pravděpodobně bylo nebo mohlo být zplozeno za trvání manželství:

„Narodí-li se dítě v době mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po tom, kdy manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, lze otcovství popřít jen tehdy, je-li vyloučeno, že by manžel matky mohl být otcem dítěte. Narodí-li se dítě do 300 dnů po rozvodu manželství a jiný muž o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, lze otcovství manžela považovat za vyloučené též na základě souhlasného prohlášení matky, manžela a tohoto muže. Toto prohlášení musí být učiněno v řízení o popření otcovství.“

Druhá věta byla přidána velkou novelou zákona o rodině zák. číslo 91/1998 Sb. A to proto, aby bylo usnadněno dokazování a případě kdy matka dítěte se již s manželem delší dobu nestýká, dítě narozené po rozvodu nepochybně manželovo není a k otcovství se hlásí jiný muž. V tomto případě tedy zákonodárce jasně stanovil, v zájmu zjednodušení řízení, že není nezbytné požadovat důkaz vyloučení otcovství v případě souhlasného prohlášení těchto tří zúčastněných osob. Půjde o prohlášení obdobné souhlasnému prohlášení rodičů § 52 ovšem s tím rozdílem, že musí být učiněno pouze v řízení o popření otcovství. Nicméně ze zásady materiální pravdy a volného hodnocení důkazů vyplývá, že soud v případě pochybností může požadovat i další důkazy jako např. znalecký posudek.

⁸⁵

§ 57 odst. 1 ZoR

Ustanovení § 58 odst. 3. usnadňuje procesní postavení manžela matky dítěte, které vzhledem k době narození bylo pravděpodobně zplozeno ještě před vstupem do manželství.

Narodí-li se dítě před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství, postačí k tomu, aby se manžel matky nepovažoval za otce, popře-li u soudu své otcovství. To však neplatí, jestliže manžel s matkou dítěte souložil v době, od níž neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dní, nebo jestliže při uzavření manželství věděl, že je těhotná.

K vyvrácení paternitní domněnky zde tedy postačí prokáže-li manžel, že se dítě narodilo v uvedené lhůtě. Pokud by ale v řízení vyšlo najevo, že s matkou dítěte v rozhodné době souložil nebo že o jejím těhotenství při vstupu do manželství věděl, tuto výhodu ztrácí a k úspěšnému popření otcovství by musel prokázat že je jeho otcovství vyloučeno (tedy jako v §58 odst.1). K tomu patrně dojde i v případě, kdy šlo o mimořádně krátké těhotenství a je jisté že dítě bylo zplozeno až po uzavření sňatku.⁸⁶

Zvláštní postup je stanoven pro případ, že v době rozhodné pro zplození dítěte došlo k umělému oplodňování se souhlasem manžela, §58 odst. 2 stanoví:

„Otcovství k dítěti narozenému v době mezi stoosmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky nelze popřít. Otcovství však lze popřít, jestliže by se prokázalo, že matka dítěte otěhotněla jinak.“

V případě homologní inseminace, tj. oplodňování semenem manžela, bude možno prokázat, že *matka dítěte otěhotněla jinak*, znaleckým posudkem, který vyloučí manžela z biologického otcovství dítěte. Bude se tedy postupovat obdobně jako v jiných případech popírání otcovství, kdy k oplodnění došlo přirozenou cestou, s tím že fakt že spolu manželé v rozhodné době nesouložili bude pochopitelně irelevantní.

Oproti tomu v případě heterologního oplodňování, při kterém je použito semeno jiného muže - neznámého dárce, manžel biologickým otcem být ani nemůže a prokázat že žena otěhotněla jinak než při umělém oplodňování bude spíše prakticky nemožné. Teoreticky by jako důkaz mohl posloužit znalecký posudek, který by vycházel z DNA

⁸⁶

Hrušáková, ZOR komentář

analýzy jejímž podkladem by byla DNA z genetického materiálu použitého k oplodnění, s tím, že bylo-li by takto vyvráceno biologické otcovství „neznámého dárce“, prokázalo by se že matka musela otěhotnět jinak.

Pokud by se pak jednalo o heterologní inovulaci, kdy je matce implantováno oplodněné vajíčko anonymní dárkyně, dalo by se analýzou DNA zjistit, zda matka je či není genetickou matkou dítěte a tedy zda otěhotněla v důsledku umělého oplodnění.

V případě že by došlo k inseminaci vdané ženy po zániku manželství nebo bez souhlasu manžela (k čemuž by však za současného právního stavu dojít nemělo), uplatnila by se první domněnka otcovství, avšak ustanovení § 58 odst. 2 by se na takový případ nevztahovalo a manžel by tedy mohl popírat otcovství tak jako kdyby k umělému oplodňování nedošlo. Případné určení otcovství dárce semene by však zřejmě v úvahu nepřipadalo už proto, že zákon při formulaci domněnek otcovství neváže tyto na otcovství biologické nýbrž na jiné skutečnosti z nichž se dá na biologické otcovství usuzovat⁸⁷

3.4.8 Popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů

Možnost popření otcovství, které bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů je dána § 61 ZoR. Uznání otcovství upravoval již obecný zákoník občanský z roku 1811, který však neumožňoval jednou uznané otcovství dodatečně popřít, ačkoli institut popření otcovství znal. Bylo možno uplatnit jen vady uznávacího projevu. Zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb. pak již upravil možnost popřít otcovství obdobně jako je tomu dnes.⁸⁸

Podle § 61 ZoR *„muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může je před soudem popřít, jen je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte a dokud neuplyne šest měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; tato lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte.“* Také matka dítěte může jeho otcovství popřít, a to ve stejné lhůtě.

⁸⁷ Hrušáková, ZoR komentář s. 254, 255

⁸⁸ Hrušáková, ZoR komentář, str. 259

Vzhledem k § 63 odst. 3 se také v případě nezpůsobilosti otce určeného souhlasným prohlášením obdobně uplatní § 57 odst. 2 o popěrné lhůtě opatrovníka. S účinností od 1. 6. 2006, v souvislosti s možností využít pomoci asistované reprodukce, nově danou i nesezdaným párům, se v případě vyvracení druhé domněnky obdobně uplatní také ustanovení § 58 odst. 2 o popírání otcovství k dítěti v případě, že v kritické době se matka podrobila umělému oplodňování.

Lhůta pro popření otcovství je zde tedy stanovena oběma rodičům stejně, a to šest měsíců ode dne, kdy bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením. Aby neuběhla tato lhůta ještě před narozením dítěte, bylo-li takto určeno otcovství k dítěti ještě nenarozenému, zákon dodává, že lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte.

Řízení bude probíhat, stejně jako v případě popírání první domněnky. Důkazní břemeno ohledně okolností vylučujících otcovství spočívá na žalobci. Soud je však dle § 120 odst. 2 OSŘ *povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu než byly účastníky navrhovány*. Dokazování má být zaměřeno především na prokazování těch skutečností, které jsou předpokladem k případnému vyhovění žalobě, tj. vyloučení otcovství manžela, případně toho kdo učinil paternitní prohlášení, nikoli převážně na to jestli měl s matkou v rozhodné době pohlavní styky někdo jiný.⁸⁹ Pokud žalobce neunese důkazní břemeno, soud jeho žalobu zamítne. Řízení nelze ukončit soudním smírem (§ 99 odst. 1 OSŘ), a tedy ani rozsudkem pro uznání nebo pro zmeškání (§ 153a odst. 2, § 153b odst. 3 OSŘ). Jestliže žalobce prokáže (nejčastěji zřejmě pomocí znaleckých posudků), že otcovství je vyloučeno, soud vydá konstitutivní rozsudek o popření otcovství. Výrok pravomocného rozsudku je pak dle § 159a odst. OSŘ závazný pro každého. Do té doby svědčí otci domněnka, která jen takto může být vyvrácena. Právní mocí rozhodnutí tedy dosavadní otcovství k dítěti zaniká *ex nunc*.

Nabízí se otázka zda právo popírat otcovství přísluší i nezletilému. K tomu uvádí S. Radvanová, že pokud nezletilý dodrží lhůtu, může žalobu podat sám. Jeho procesní způsobilost dovozuje z toho, že „přiznává-li ustanovení ZoR (tj. hmotné právo) nezletilému způsobilost vlastním projevem vůle otcovství založit, odpovídá tomu

---

⁸⁹

R 7/1970

v právu procesním (§ 19 OSŘ) způsobilost učinit procesní úkon vedoucí k zahájení řízení, v němž bude takto založené otcovství popíráno (tj. domněnka vyvrácena).“⁹⁰

3.4.9 Popěrné právo nejvyššího státního zástupce

Po uplynutí lhůty stanovené k popření otcovství rodičům zbývá už jen popěrné právo nejvyššího státního zástupce, které, jakožto možnost daná zákonem k odstranění případných tvrdostí, není omezeno žádnou lhůtou. Ani nejvyšší státní zástupce však pochopitelně nemůže toto právo uplatnit, bylo-li určeno otcovství soudem nebo jestliže některý z oprávněných využil včas svého popěrného práva a o návrhu bylo věcně rozhodnuto. Jedná se o výjimečný prostředek na jehož podání není právní nárok. Bylo by však jisté v rozporu s principy právního státu, jestliže by bylo odepřeno podání žaloby v případě, že v jiné obdobné věci podána byla. Podmínky za kterých je možné návrh podat stanoví § 62 ZoR:

(1) Uplynula-li lhůta stanovená pro popření otcovství jedním z rodičů, může nejvyšší státní zástupce, vyžaduje-li to zájem dítěte, podat návrh na popření otcovství proti otci, matce a dítěti.

(2) Není-li některý z nich naživu, může nejvyšší státní zástupce podat návrh na popření otcovství proti ostatním z nich; není-li naživu nikdo z nich, může podat návrh proti opatrovníkovi, kterého soud pro tuto věc ustanovil.

Žalobu lze tedy podat jen tehdy, jsou-li zároveň splněny všechny následující podmínky :

- uplynula lhůta stanovená pro popření otcovství jedním z rodičů,
- lze spolehlivě prokázat, že manžel matky, případně muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, dítě nezplodil, nebo, že dítě nebylo počato umělým oplodněním, ke kterému dal souhlas
- popření otcovství vyžaduje zájem dítěte.

⁹⁰

Radvanová, Zuklínová, Kurs občanského práva, str. 87

3.4.9.1 Zájem dítěte

„Zájem dítěte“ nahradil v důsledku novely provedené zák.č. 91/1998 dřívější výraz „zájem společnosti“. Tato terminologická změna s sebou přinesla otázku zda i nadále lze podat návrh v případě, že dítě o něž se jedná již není naživu. V takovém případě bude totiž obtížné dovodit, že je zde zájem dítěte na popření otcovství. Např. komentář k zákonu o rodině uvádí, že „není-li dítě naživu, nejsou zde splněny hmotněprávní podmínky pro vyhovění návrhu. Ustanovení § 62 odst. 2 za středníkem se tak stává obsolentním.“⁹¹ Oproti tomu S. Radvanová a M. Zuklínová zvažují, zda by se zde i tak nemohlo jednat o zájmy dědické, eventuálně nějaké jiné společenské, případně příbuzenské zájmy.⁹²

Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle 62 nebo 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině ve svém čl. 4 uvádí: „*Určujícím hlediskem pro podání žaloby je zájem dítěte na uspořádání takových rodinných vztahů, které by byly prospěšné pro tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. Zájem matrikových rodičů nebo muže, který je označován za otce, na popření otcovství nesmí být zohledňován na úkor zájmu dítěte.*“⁹³ Metodický návod, který je přílohou k danému pokynu pak uvádí v čl. IV některá hlediska pro posouzení zájmu dítěte.

Popření otcovství bude v zájmu dítěte zejména tehdy, půjde-li o to, aby byl dán i po právní stránce výraz existujícím a ustáleným faktickým poměrům mezi účastníky, např. když manželství bylo rozvedeno nebo trvá jen formálně, matka dítěte žije se zploditelem dítěte, který se považuje za jeho otce, přispívá na jeho výživu a stará se o jeho výchovu. Nebo kdy pouhé matrikové otcovství, které se do poměrů dítěte promítá jen formálně, brání dítěti v uplatnění nároků na výživu proti zploditeli. Případně i tam, kde bylo dítě zploditelem osvojeno, pokud ovšem nepůjde o osvojení nezrušitelné. Závěr, že zájem dítěte vyžaduje popření otcovství může podpořit i to, že muž jemuž svědčí domněnka otcovství je stížen vážnou duševní poruchou, byl odsouzen pro závažný trestný čin, nebo by z jiných vážných důvodů bylo spojení matrikového otce s dítětem spíše ke škodě než ku prospěchu dítěte a jeho řádné výchovy.

⁹¹ Hrušáková, ZOR komentář, str. 263

⁹² Radvanová, S., Zuklínová, M., Kurs občanského práva, str. 85.

Zájem dítěte však spíše nelze dovodit v případech kdy dítě žije ve stabilní rodině s otcem, který ač ho nezplodil stará se o něj a řádně jej vychovává. Podá-li v takovém případě podnět pravý biologický otec, domáhaje se otcovství ke svému dítěti, nemá za daných poměrů šanci na úspěch a tento podnět bude odložen.

Za okolnosti zeslabující zájem dítěte na podání žaloby lze též považovat, jestliže matrikový otec uznal otcovství nebo uzavřel manželství s těhotnou ženou ačkoli věděl, že dítě nezplodil (případně nepopřel v zákonné lhůtě své otcovství k dítěti narozenému v manželství, přestože věděl, že bylo počato z mimomanželského styku) a dítě vychovával jako své. Tedy od počátku znal pravý stav věci a popření otcovství se domáhá většinou po rozchodu s matkou dítěte, aby se zprostil vyživovací povinnosti. Proti zájmu dítěte by svědčil i fakt, že jeho biologický otec není znám nebo se k dítěti nehlásí, své otcovství zpochybňuje a není ochoten se podrobit znaleckému zkoumání.

Složitější patrně budou případy, kdy matrikový otec neměl důvody pochybovat o svém biologickém otcovství, teprve dodatečně se dozvěděl o stycích manželky s jiným mužem, což pak vedlo k citovému ochlazení i ve vztahu k dítěti, rozvratu manželství, případně i založení nové rodiny. Zde je třeba pečlivě zhodnotit všechny souvislosti, zejména dopad případného popření otcovství na poměry dítěte. K tomu, aby byl shledán zájem dítěte na popření otcovství však rozhodně nestačí pouhý nesoulad mezi matrikovým a biologickým otcovstvím, bez zvážení vyhlídek na určení otcovství zploditele dítěte a náležitých záruk, že dojde-li k popření otcovství, výchova dítěte nebude narušena nebo ohrožena.⁹⁴

Lze tedy říci, že podnětu v zásadě nebude vyhověno v případě, kdy matrikový otec své otcovství popírá, k dítěti třeba ani nemá kladný vztah, avšak zároveň se němu nehlásí ani otec jiný a není jisté zda by se v případě popření otcovství osobní poměry dítěte zlepšily, zejména zda by byla jeho výchova a výživa zabezpečena alespoň do té míry jako za stávajícího stavu.

Při posuzování zájmu dítěte je vždy třeba vycházet z konkrétní dané situace a relevantní okolnosti hodnotit vždy ve vzájemné souvislosti, tak aby z hodnocení

⁹³ Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 ze dne 5. listopadu 2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle 62 nebo 62a zákona č. 94/1963 Sb.,

⁹⁴ Instruktažní příručka pro dozor prokurátorů nad zákonností postupu a rozhodování soudů a státních notářství, Praha, Generální prokuratura ČSSR, 1965, str. 45 a n., (srov. 6/2003 pokyn NSZ)

vyplynul nezvratný závěr zda je zde zájem dítěte na uspořádání rodinných vztahů pomocí institutu popření otcovství nejvyšším státním zástupcem.⁹⁵

3.4.9.2 Řízení zahájené na návrh nejvyššího státního zástupce

Pro řízení je příslušný obecný soud účastníka, je-li jich více, návrh se podá u obecného soudu některého z nich, zpravidla dítěte. Účastníky jsou nejvyšší státní zástupce a žalovaní, tj. matka, otec a dítě, respektive ti z nich, kteří jsou naživu, v postavení nerozlučných společníků. Nezletilé dítě musí být v řízení zastoupeno opatrovníkem (§ 37 ZoR). Zemře-li některý z účastníků v průběhu řízení může řízení pokračovat s ostatními, teprve kdyby zemřeli všichni žalovaní mohlo by řízení pokračovat proti opatrovníku, kterého by ustanovil soud. V návrhu by měly být upřesněny a doloženy důkazy zejména časové údaje o tělesných stycích rodičů v době rozhodné pro početí dítěte a vyjasněna podmínka uplynutí popěrné lhůty alespoň jednomu z oprávněných. V řízení o návrhu by měl být zjištěn i vztah matky k muži označovanému za skutečného otce dítěte. Avšak o tom, zda tento muž skutečně dítě zplodil nemůže soud v řízení o popření otcovství rozhodovat.

V případě, že neshledá „zájem dítěte“ na podání návrhu, nebo jestliže nelze zajistit dostatečný důkazní materiál k vyloučení otcovství proto, že některý z účastníků není dosažitelný nebo odmítá podrobit se znaleckém vyšetření, státní zástupce podnět odloží, a zároveň sdělí své stanovisko žadateli s řádným odůvodněním a případně i s potřebným právním poučením.⁹⁶

3.4.9.3 Popěrné právo nejvyššího státního zástupce před uplynutím lhůty stanovené k popření otcovství rodičům

Právo nejvyššího státního zástupce popírat otcovství určené na základě druhé domněnky před uplynutím lhůty stanovené rodičům dítěte založil § 62a, který byl do zákona o rodině přidán novelou č. 91/1998 Sb.:

⁹⁵ Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 ze dne 5. 11. 2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zák. č. 94/1963, o rodině, příloha č. 1: metodický návod

⁹⁶ Instruktažní příručka, str. 56

„Nejvyšší státní zástupce může, a to před uplynutím lhůty stanovené pro popření otcovství, podat návrh na popření otcovství muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale který nemůže být otcem dítěte, je-li to ve zřejmém zájmu dítěte a v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva.“

Jedná se o významný zásah do práv muže a ženy, kteří společně určili otcovství k dítěti, k němuž lze sáhnout pouze z důvodu ochrany dítěte k němuž bylo v rozporu s jeho zájmem určeno otcovství muže, který jej nezplodil. Jak stanoví bod IV/4 metodického návodu, za zřejmý zájem dítěte podle § 62a zákona o rodině je třeba též považovat, jestliže:

- a) Uznání otcovství mužem, který nezpochybnitelně nemůže být otcem dítěte, učiněné za účelem vytvoření podmínek pro vyjádření souhlasu společně s matkou k osvojení dítěte, je prostředkem k obejití režimu stanoveného pro mezinárodní adopci a nesnese-li z tohoto důvodu úprava osobních poměrů v otázce otcovství odklad.*
- b) Uznání otcovství mužem, který nezpochybnitelně nemůže být otcem dítěte, bylo vedeno zjištěnými důvody prospívajícími muži, který otcovství uznal, a popřípadě též matce, nebo jinými zavrženíhodnými důvody na újmu práva dítěte na zajištění tělesného, citového, rozumového a mravního vývoje a uspořádání osobních poměrů v otázce otcovství je vzhledem k hrozící újmě dítěti neodkladné, zejména hrozí-li zavlčení dítěte do ciziny nebo jiná vážná újma.⁹⁷*

Žalobu podanou podle § 62 odst. 2 ZoR lze kdykoli po uplynutí lhůty některému z rodičů změnit na návrh podle § 62 odst. 1 ZoR.⁹⁸

⁹⁷ Metodický návod, příloha č. 1 Pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 ze dne 5. 11. 2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zák. o rodině.

⁹⁸ Hrušáková, ZOR. Komentář, str. 264

3.5 Určení otcovství mimo systém paternitních domněnek

Má každé dítě otce? Z hlediska biologického zřejmě ano, bude jím ten z jehož genetického materiálu bylo dítě počato. Z právního pohledu nás však zajímá zda v každém případě existuje nebo existoval jedinec, který by mohl být za otce určen a pokud ano, z čeho lze vycházet při určení jeho otcovství. Tři paternitní domněnky tvoří ucelený systém, který by měl umožnit určení otcovství v každé situaci. Otázkou však zůstává, jak postupovat, pokud by se přece jen vyskytl případ, kdy by na základě domněnek nebylo možno otcovství určit, a zda a na základě čeho by pak mohlo být určeno otcovství.

Rozhodnutí nejvyššího soudu Rc 98/1967 uvádí, že: „*I když žalovanému nesvědčí domněnka podle § 54 odst. 2 ZoR, není vyloučeno určení otcovství žalovaného.*“ Právní otcovství tedy zřejmě může být určeno na základě otcovství biologického i v případě, že danému muži nesvědčí žádná domněnka. Zde je však třeba vzít v úvahu, že rozhodnutí se týkalo případu, kdy bylo prokázáno, že dotyčný muž s matkou dítěte souložil těsně před začátkem rozhodné doby. Vymezení rozhodné doby bylo převzato již z obecného zákoníku občanského, kde mělo sloužit k určení, kdo by mohl být zploditelem dítěte, vzhledem k tomu, že biologické otcovství nebylo možno prokázat. I dnes domněnka otcovství stále svědčí muži, jemuž je prokázána soulož s matkou dítěte v rozhodné době, tj. *tomu který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů*, i když vzhledem k pokrokům lékařské vědy by mohlo dojít k tomu, že se živé dítě narodí v době, kdy od početí ještě neprošlo 180 dní. Podstatné ovšem je, že cílem této domněnky je, aby byl otcem určen muž, který dítě přirozenou cestou zplodil, a pokud tedy bude možné toto prokázat, bude zřejmě možné určit jeho otcovství i v případě, že mu domněnka nesvědčí.

K tomu, že nebude možno uplatnit žádnou domněnku otcovství by mohlo dojít v případě asistované reprodukce. Jak uvádí A. Winterová: „*Z nemožnosti domněnky otcovství vůbec použít lze vyvodit buď právní závěr, že „dítě otce nemá“, anebo právní závěr, že tam kde domněnky nedopadají, je možné určení otcovství soudem i bez jejich*

použití.“⁹⁹ Autorka se zde zastává názor, že „otcovství k dítěti počatému takovou metodou asistované reprodukce, která vylučuje aplikaci zákonných domněnek otcovství, může být určeno soudem, lze-li je bezpečně prokázat.“¹⁰⁰ A nabízí jako řešení postup podle § 80 písm. a) OSŘ, tedy podáním žaloby na určení osobního stavu.

Když se tímto problémem ve svém článku A. Winterová zabývala, měla na mysli případ asistované reprodukce, kdy by došlo k oplodnění spermatem zesnulého muže. Na tento případ dnes již paternitní domněnky pamatují, stanoví v § 54 odst. 3, že otcem může být určen ten, kdo dal k umělému oplodnění souhlas. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu ve svém § 27d odst. 3 umožňuje podstoupit umělé oplodňování jen „na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto léčbu hodlají společně podstoupit... Žádost obsahuje souhlas muže s provedením umělého oplodnění ženy; souhlas musí být opakovaně vysloven před každým provedením umělého oplodnění. Žádost nesmí být starší než 24 měsíců; je součástí zdravotnické dokumentace ženy.“¹⁰¹ Za otce se pak dle § 54 odst. 3 považuje partner, který dal k oplodnění souhlas. Co kdyby však přesto došlo k umělému oplodnění bez souhlasu partnera, je možné i v takovém případě dítěti otce určit?

Všechny domněnky otcovství předpokládají jistou aktivitu otce: uzavření manželství, jakožto institutu, jehož účelem je založení rodiny a výchova dětí, dobrovolné prohlášení o otcovství, soulož s matkou, nebo souhlas s jejím umělým oplodněním. Co však v případě, kdy by došlo k oplodnění bez souhlasu partnera nebo by genetický materiál byl použit bez vědomí či proti vůli toho, komu byl odebrán. Měl by i tak být určen otcem dítěte? A může jím být určen anonymní dárce? To je složitá etická otázka. V případě že na ni totiž odpovíme záporně, znamená to, že dítě z právního hlediska otce nemá a ani mu nemůže být určen. Přesto se domnívám, že jiný závěr dovodit nelze. Pro to svědčí i formulace ustanovení upravujících otcovství v případě umělého oplodnění, které vždy vychází z předpokladu souhlasu otce s umělým oplodněním.

⁹⁹ Winterová, A.: Určení otcovství nad ráme zákonných domněnek, Správní právo 5 – 6, 2003

¹⁰⁰ Winterová, A.: Určení otcovství nad ráme zákonných domněnek, Správní právo 5 – 6, 2003

¹⁰¹ §27d odst. 3. zák. 20/1966Sb. ve znění zák. 227/06Sb., jak uvádí důvodová zpráva: Metoda asistované reprodukce je zde zákonem upravována poprvé. Pouze její základní aspekty byly dosud upraveny Závazným opatřením č. 18/1982. V České republice je asistovaná reprodukce zavedena od r. 1986 a rutinně používána až od r. 1990.

Závěr

Vědecký pokrok s sebou přináší stále nové možnosti. Díky rozvoji DNA analýzy je dnes v naprosté většině případů možné zjištění biologických rodičů a lze se domnívat, že se tato metoda bude dále vyvíjet a zlepšovat. Zároveň se také zlepšují možnosti asistované reprodukce a jejich dostupnost a také po nich, jakožto po léčbě neplodnosti, vzrůstá poptávka. Právní úprava na toto musí reagovat. Vzhledem k zpřístupnění možností léčby neplodnosti asistovanou reprodukcí nesezdaným párům, zákonem č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, došlo tedy i k potřebné novelizaci zákona o rodině. Do ustanovení § 54 byl přidán odst. 3, který stanoví, že je-li dítě počato umělý oplodněním, za otce se považuje muž, který dal k tomuto souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak. Zároveň byl doplněn § 61 odst. 3 tak, že se při popírání otcovství učiněného souhlasným prohlášením obdobně užije § 58 odst. 2, který stanoví podmínky popírání otcovství manželem matky, narodí-li se dítě v určité lhůtě od umělého oplodnění, ke kterému dal souhlas. V případě, že se neprovdané ženě narodí dítě, počaté umělý oplodněním se souhlasem partnera, neuplatní se žádná domněnka otcovství automaticky, k dítěti tak bude možné určit otcovství souhlasným prohlášením nebo v paternitním řízení. Tedy v zásadě stejně jako v případě, že bylo dítě počato přirozenou cestou.

Naskytá se tedy otázka, do jaké míry má biologické otcovství význam dnes a jak tomu bude do budoucna. Je jisté, že biologické otcovství nebude vždy v souladu s právním. Právní otcovství sice tradičně vychází z otcovství biologického, ovšem toto není jeho nutnou podmínkou. Dalo by se říci, že biologické otcovství není rozhodující pro určení právního otcovství, ale pro možnost jeho popření, jak vyplývá z domněnek na nichž je určování otcovství založeno a z jejich vyvratitelnosti. V případě početí dítěte umělým oplodňováním, nepůjde ani tak o domněnku biologického otcovství, jako spíše fikci, alespoň tedy v případě, je-li k oplodnění užít genetický materiál anonymního dárce. Otec zde nemusí být biologickým otcem dítěte, pro jeho určení je rozhodující, že dal svým volným projevem, k početí dítěte touto cestou, souhlas. Vývoj znaleckého dokazování v paternitním řízení ukazuje, jak moc se v posledních letech změnila možnost zjištění biologické paternity, aniž by to mělo vliv na formulaci paternitních

domněnek, což by možná mohlo naznačovat laxní přístup zákonodárce, spíše to ale svědčí o tom, že biologické otcovství rozhodně není jediným a nejdůležitějším východiskem pro určení otcovství právního.

Dítě má právo znát své rodiče pokud je to možné.¹⁰² Legislativa by tedy měla nastavit podmínky tak, aby mohlo být otcovství určeno ke každému dítěti. Přes veškerou snahu zákonodárce však vždy mohou nastat situace, kdy nelze otcovství k dítěti zjistit. Znaleckým dokazováním jsme dnes sice schopni určit, zda určitý muž biologickým otcem je či není, to ovšem předpokládá, že máme nějakého kandidáta, který by mohl být za otce určen. Určení otcovství nebude tedy v zásadě možné v případech dětí nalezených. Prakticky nemožné bude i v případech, kdy svobodná žena po porodu požádá o utajení své totožnosti, jak umožnil zák. č. 422/2004 Sb., a v matrice tedy matka dítěte nebude zapsána. Otcovství však nebude snadné určit ani v případě, kdy je matka dítěte známá, ale odmítá uvést, kdo je otcem dítěte.

---

¹⁰²

Úmluva o právech dítěte, čl. 7

Literatura

Monografie a komentáře:

Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář.I.díl., 5. vyd. C.H.Beck 2001.

Holub, M., Nová, H., Hyklová, J.: Zákon o rodině: komentář a předpisy souvisící. Praha 2005.

Hrušáková, M., a kol.: Zákon o rodině – komentář. 3. vyd. Praha: C.H.Beck 2005.

Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 2. vyd. Brno 2001.

Instruktažní příručka pro dozor prokurátorů nad zákonností postupu a rozhodování soudů a státních notářství, Generální prokuratura ČSSR, Praha 1965

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník komentář. 9. vyd., Praha: C.H.Beck, 2004,

Knappová, M., Švestka, J., a kol.: Občanské právo hmotné: Svazek I., 3.vyd., ASPI 2002.

Knappová, M., Švestka, J., a kol.: Občanské právo hmotné: Svazek III., 3.vyd., ASPI 2002.

Plecitý, V., Salač, J., : Základy rodinného práva, vyd. 1., Praha, 2001

Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. Praha 1999.

Radimský, J., Radvanová, S. a kol. Zákon o rodině. Komentář. Praha: Panorama, 1989

Články:

Haderka, J.: Význam biologického původu pro platnost určení otcovství dle §§ 52, 53 ZR., Bulletin advokacie, říjen – prosinec 1981.

Haderka, J.: Způsobnost občana k uznání otcovství, Právník 1978, č.4.

Haderka, J. : K některým novým problémům expertízy ve filiačních sporech., Bulletin advokacie 90/1.

Haderka, J.: K některým aspektům první domněnky otcovství., Bulletin advokacie, duben – červen 1982.

Halouzka, V.: Ještě k problematice určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, Bulletin Advokacie, duben-červen 1982.

Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? Právní rozhledy č. 2/2000.

Langer, P.: Právní povaha souhlasného prohlášení rodičů podle § 52 ZOR a právní důsledky jeho vad, Právní rozhledy č. 18/2005.

Loudová, M., Sieglová, Z.: Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. Tisíciletí – metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď, Právní rozhledy 4/2000.

Loudová, M., Sieglová, Z.: Otázky sporného otcovství a analýza DNA, Sociální politika 5/2002

Sieglová, Z., Loudová, M., Brdička, R.: Průkaz biologického otcovství včera a dnes, Právní Praxe 1997, č.5

Spáčil, J.: Určení a popření otcovství po novele zákona o rodině, 2001, ASPI (zpracoval Josef Kunášek)

Winterová, A.: Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek, Správní právo 5 – 6, 2003

Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. Právní rozhledy č. 7/2005

Právní předpisy:

Listina základních práv a svobod zák. č. 1/1993

Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství (sdělení č. 47/2001 Sb. m.s.),

Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení č. 54/2001 Sb. m. s.)

Evropská úmluva o osvojení dětí (sdělení č. 132/2000 Sb. m. s.).

Občanský zákoník (č. 40/1964).

Občanský soudní řád (č. 99/1963 Sb)

Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 ze dne 5. listopadu 2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle 62 nebo 62a zákona č. 94/1963 Sb.,

Úmluva o právech dítěte (sdělení č. 104/1991 Sb.),

Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.),

Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (č. 301/2000 Sb.) a zákon o péči o zdraví lidu (č. 20/1966 Sb.).

Zákon o péči o zdraví lidu (č. 20/1966Sb. ve znění zák. 227/06Sb.)

Elektronické prameny:

<i>ASPI</i>	automatizovaný systém právních informací
<i>www.portal.gov.cz</i>	portál veřejné správy České republiky
<i>www.sbirka.cz</i>	sbírka předpisů ČR